

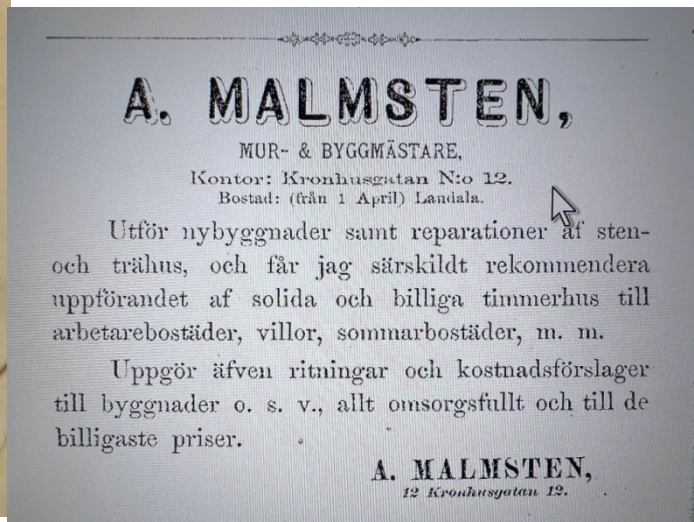
Byggmästare Anders Malmsten 1834-1882, en biografi

Preliminär utgåva

Denna utgåva av biografien ges ut i avvaktan på viss fortfarande pågående forskning, vars resultat har aviserats.

Januari 2024, Christina Järås

Anders Malmsten troligen runt 1875 –1876 Annonc införd i Adress- och industrikalendern 1876

Anders Malmsten 1834 – 1882 var byggmästare och verksam i Göteborg. Hans dokumenterade verksamhet varade under kort tid. 1875 dyker han upp i offentligheten som yrkesman i Göteborg och han avlider sju år senare. Under den tiden hinner han med en hel del.

Den som googlar på honom hamnar på webbsidan *Det Gamla Göteborg* (gamlagoteborg.se) där han står som byggmästare till ett hus på Kungssportsavenyn. Man kan också läsa att han var den som sålde Landala till Staden Göteborg. Detta är också noggrant beskrivet i boken *Landala i ord och bild*. På webbsidan *Styrsö sockens hembygdsförening* berättas att han köpte Bratten på Styrsö och byggde restaurang och hus där.

Anders Malmsten var min pappas morfar. Han föddes 1834 men ändå har det inte gått så många generationer utan att han, 190 år senare, har många ännu levande barnbarnsbarn.

Hans egna döttrar var mycket små när han dog 1882, vid 48 års ålder och den äldsta, Olga, var min farmor. Hon var fem år när pappan omkom i en kolos-olycka och hennes systrar Elin treår och Victoria ett år. **Hustrun Alma f Bengtsson**, min pappas mormor, var 24 år när hon blev änka.

När jag var barn tyckte jag om att höra berättelser om hur det var förr. Bäst på att beskriva människor och händelser var min mamma och min moster och jag växte också upp i det hus som de var födda i. När mitt eget yrkesliv och åren som förälder var över fick jag en stark lust att samla min kunskap om mina anfäder och skriva en bok. Det gjorde jag också, *Kvinnoled och mannamod*, med avstamp i min mammas familj.

Men pappa hade en intressant person i sin släkt som jag ofta tänkte på och som krävde ett eget utrymme. Pappa berättade om honom i några korta meningar. Varje gång samma. De etsade sig fast så här hos mig:

”Min morfar hette Anders Malmsten och var storbyggmästare i Göteborg. Han byggde Valandshuset och Pripps bryggerier och bodde på Landala Herrgård och brann inne där.” Pappas ord alltså.

Utifrån pappas korta meningar om sin morfar började jag leta på nätet och fann något intressant som jag inte hade hört förut. Styrso Hembygdsförening hade skrivit något. Anders Malmsten hade byggt hus på Styrso. Det gav ytterligare bränsle till lusten att gräva vidare.

Sanningshalten i pappas korta meningar skulle snart revideras.

Men det låg mycket i dem.

Det var inte Valandshuset han byggde utan huset bredvid.

Och det var inte Pripps bryggerier utan det var Lyckholms.

Och han omkom inte i en brand på Landala Herrgård utan av kolos på Styrso.

Några av mina många kusiner kunde bidra med fler berättelser. Att Malmsten byggde landshövdingehuset runt Vasa sjukhus. Att han av några förmodades ha begått självmord och att hans unga brud var på väg med det första barnet vid det storståtliga bröllopet i Örgryte kyrka. Inget går att belägga utom möjligen det senare; graviditeten var bara sju månader lång om allt hade gått till som familj och samhälle tyckte att det skulle ha gått till.

Nog nämndes Styrso av kusinerna men deras mammor och inte heller min pappa hade gjort någon sak av det.

Anders familj

Anders Malmsten föddes som Anders Månsson. Hans far hette **Måns Andersson** (1779 – 1845) och var timmerman och frälsebonde på **Ålanda Sörgård i Östad i Ale härad**. Att vara frälsebonde betydde att gården ägdes av en adelsman. Det är troligt att Ålanda Sörgård låg under Öijereds säteri som ägdes av familjen Adelsköld. Frälsebonden arrenderade den gård han brukade. I begreppet ingick ärftlig besittningsrätt. Timmerman var samma sak som husbyggare.

Anders far Måns Andersson var född i Flo socken. Flo var inte nästgårds med Östad, minst åtta mil skilde orterna, men där hamnade alltså Måns och gifte sig med Annika från Torsagården. De fick två små döttrar som föddes 1808 och 1809. Det tragiska inträffade att den unga modern och det yngsta barnet dog samtidigt. Två år senare dog även det äldsta barnet, fyra år gammal.

Trots all tragik med så många döda gick livet vidare. Måns gifte om sig med Anna och fick ytterligare barn. De fick fyra barn tillsammans, två dog i späda ålder och två fick leva. Elin född 1811 och Anna-Britta född 1813 följdes åt genom livet som hemmadöttrar. Men de blev tidigt moderslösa. Modern dog när Elin och Anna-Britta var i 10 årsåldern. Ytterligare en hustru som gick bort alldeles för tidigt.

Måns sökte inte långväga efter en ny. Hon hette **Johanna** från Torsagården, var syster till den första hustrun och blev så småningom Anders mamma. Men innan dess ska det födas tre barn som alla fick leva, Beata 1822, Johannes 1825 och Anna 1826. Därefter gick det åtta år och Måns hann bli 55 år och Johanna 43. Då föddes **Anders år 1834**. Jag anar att han var en Guds gåva som ingen direkt hade bett om.

När jag har sökt i Riksarkivets husförhörslängder på dem som bodde på Ålanda Sörgård i början av 1800 talet hittar jag Måns Andersson med familj först 1831 vilket betyder att Anders är det enda av Måns barn som föddes där. Jag letar längre bak i tiden och undrar om Måns kanske var dräng på Torsagården som var Annikas, första hustruns hem och 1805 dyker en Måns upp i husförhörslängden där, med rätt födelseår men utan efternamn. Jag tror att det är han. I nästa husförhör är Måns och Annika borta ur längderna och jag vet inte var familjen har bott tills den dyker upp på Ålanda Sörgård.

Jag tror att Måns måste ha gjort sig känd som en duglig karl under de årtionden som han bott i trakten annars hade han inte blivit betrodd som frälsebonde. Som den torparson han var hade han naturligtvis inte ärvt några pengar att köpa egen gård för och det han hade var den egna kraften och dugligheten.

När **Måns dog 1845** bestod hushållet av hans änka Johanna, 54 år, döttrarna i andra giftet Elin och Anna-Britta som var i dryga 30 års åldern, Beata och Anna i dryga 20 års åldern, Johannes 19 år och **Anders 11 år**.

Frälset gick i arv och jag ser framför mig att den äldste sonen Johannes genast axlade ansvaret som bonde på gården. Jag föreställer mig att Anders var ett livligt och kraftfullt barn och att fostran av honom sköttes av systrarna Elin och Anna-Britta. Mor Johanna var till åren kommen. Dock inte skröpligare än att hon levde till 86 års ålder. Anders var yngsta barnet, säkert extra uppmärksammat och utrustad med ett av naturen gott självförtroende. Gården skulle inte gå till honom och all egen framåtanda skulle komma att krävas av honom i framtiden.

Almas familj

Almas föräldrar hette **Carl Bengtsson** och **Albertina Nyberg**.

Albertina Nyberg, född 1837, kom från en bondefamilj som brukat jorden i **Utby i Partille**, dokumenterats sedan tidigt 1700 tal, dvs så långt som kyrkböckerna når. Familjen Nyberg bodde i mitten av 1800 talet på Stora Sörgården. De som bor där nu har en trevlig Instagramsida som heter just Stora Sörgården. För den som vill sätta sig in i ägoförhållandena i Utby på 1800 talet vill jag rekommendera en artikel skriven av Anders Svensson daterad 2018/12/02 i Det Gamla Göteborg. Nybergsgatan i Utby är namngiven efter Albertinas släkt.

Carl Bengtsson född 1823 kom från **Grums i Värmland**. Han skulle komma att få stor betydelse för sin svärson Anders Malmsten för dennes kreditvärdighet i samband med hans byggprojekt. Det är i husförhörslängden för Utby Nedergård 1851 - 1862 jag ser Carl Bengtssons namn dyka upp första gången. Gårdsdräng står han som, det är senare överstruket och ersatt med Rättare. Överst på husförhörslängdens sida står Äges af Hrr Willerding & Co i Göteborg. & Co betyder Gegerfelt enligt Anders Svenssons artikel om Utby i Det Gamla Göteborg.

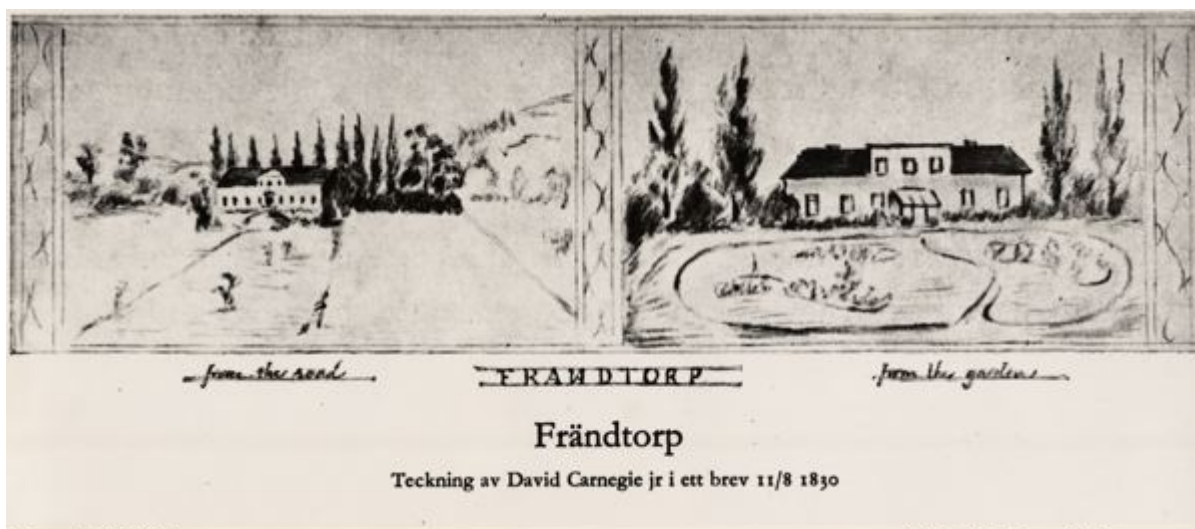
Carl och Albertina gifte sig 1857 och Albertina flyttade från sitt födelsehem Stora Sörgården till **Nedergård**. Alma, min pappas mormor, föddes 1858 och så småningom fick hon tre syskon, Carl Ludvig 1859, Hilda 1864 och Carl Edvin 1875.

På Nedergårds mark vid Sävån lät ägarna Willerding och Gegerfelt bygga ett tegelbruk någon gång på 1850 talet. Carl hade som rättare ansvaret för detta och nu är alltså frågan löst om hur Anders

Malmsten och Carl Bengtsson träffades. Anders var murmästare och köpte så klart tegel av Carl Bengtsson.

Det betyder att de träffades under alla år medan Anders etablerade sig som bygg- och murarmästare i Göteborg och Carl kunde följa Anders framsteg, fick säkert förtroende för honom och så till den grad att han fick gifta sig med Alma när hon blev giftasvuxen. För så var det på den tiden. En flickas försörjning var i första hand giftermål och det var viktigt att föräldrarna godkände den blivande maken. Att Carl var mån om ett gott gifte för sin äldsta dotterns del utgår jag också från. Carl och Anders fann varandra i samtal om affärer och affärsmöjligheter och Anders fick så småningom sin svärfar som borgenär i sina många banklån och andra skuldförbindelser.

På Nedergård stannade Carl Bengtsson med familj till 1873. **Alma var 15 år**, brodern 14 och systemen 9 år när familjen flyttade till Frändtorp i Örgryte. (Året efter flytten kommer det att födas en liten pojke till). Till Frändtorp var det inte långt, praktiskt taget nästgårds, men med en sockengräns mellan. Nu blev Carl självägande bonde på en stor gård på ett helt mantal som han köpte för 80 000 kronor. En hiskelig summa! Jag utgår från att hustrun Albertina Nyberg, dotter i en välbeställd bondefamilj, bidrog med en påse med pengar. För den som undrar vad ett mantal innebar på 1800-talet hänvisar jag till <https://slakthistoria.se/livet-forr/bondeliv/vad-betyder-begreppet-mantal> och klipper ut ett citat därifrån. "In på 1800-talet är hemmansstorlekar på exempelvis 1/8, 1/16, 1/32 eller 1/64 mantal vanliga, medan ett hemman på 1 mantal är en klart förmögen gård. Godsegendomar omfattade flera mantal."

GhmD:20414

Tillhör Göteborgs Stadsmuseum

Frändtorp 1830, teckning av David Carnegie jr. Källa: Göteborgs Stadsmuseum.

Det blev inte många år i just detta hus. 1877 brann det ner. Vågar man gissa att den nyblivne svärsonen byggmästare Malmsten gavs uppdraget att bygga upp ett nytt Frändtorp? Säkert. Och så här (se nedan) såg det ut efter 1877 enligt en bild som jag hittat hos kusin Birgit Bengtsson.

Ovan: Frändtorp återuppbyggt efter branden 1877. Efter ett tidningsfoto omkring 1930.

Nedan: Frändtorp som det såg ut från andra hållet 1937. Källa: Göteborgs Stadsmuseum

GhmR:148:14

Tillhör Göteborgs Stadsmuseum

Efter att ha promenerat runt på de marker som en gång tillhörde Frändtorp tror jag att mangårdsbyggnaden låg där Folkets hus ligger idag. Och blir glad när jag får det bekräftat av <https://delsjoomradet.se/gardar-och-byar/frantorp/>. En bit av stengårdsgården finns kvar. Jag satte mig på den en stund och tyckte jag kände historiens vingslag. Här bodde Carl Bengtsson, min farmors morfar, med sin familj till 1899. Då sålde han lantbruket och flyttade till Torpa by.

Anders Månsson Malmsten fram till 1875

Vad som hände i Anders liv fram till dess han vid 41 års ålder dök upp i Göteborgs adress- och industrikalender 1875, då han hade sin första annons som bygg- och murarmästare, vet jag inte mycket om. Jag har funderat om han fick någon formell utbildning och om det möjligen var på Chalmerska Slöjdskolan i Göteborg.

Jag tog kontakt med ordenskansliet på Frimurarorden som är den institution som utfärdar intyg på att man är betrodd att beställa fram elevregistret från Chalmerska Slöjdskolan på Riksarkivet. Det gick bra, det tog några dagar och intyget tog jag med mig när jag nästa gång åkte till Landsarkivet/Riksarkivet i Göteborg. Det kändes högtidligt att bläddra igenom dokument som handlade om unga människor som vid den tiden stod inför sin framtid och som nu var döda sedan länge. Ansökningshandlingarna, där ofta en moder som var änka, vädjade att sonen skulle bli antagen till en utbildning, var rörande. Många uttryckte att de önskade en friplats på grund av små ekonomiska omständigheter. Efter att ha läst på om Chalmerska slöjdskolan vet jag att skolan var avgiftsfri men försäkerhets skull påpekade många av de sökande att de inte hade möjlighet att ge sitt barn en utbildning om den hade kostat.

Jag fann ganska snart att antagningarna inte fanns för det årtionde då det var troligt att Anders skulle ha gått där. Sådant inträffar, handlingar har försvunnit, och inget kan man göra åt det 150 år senare.

Anders Malmsten född Månsson som storstadsbyggmästareoch entreprenör

Staden Göteborg växer

”Aleböner”/ Alebyggarevar/är ett begrepp i Göteborg. Timmermän från Ale härad har sedan århundranden byggt Göteborg. (Källa: Från oket till lyftkranen, Så byggde vi Göteborg. B Dimming 1967). Att Anders byggde i Göteborg vet vi, men kanske även hans far. Måns står som frälsebonde men också timmerman. Oavsett detta följer Anders i spåren av timmermän från Ale som byggde staden Göteborg.

Göteborg i mitten av 1860 talet var i stort behov av utrymme för sin växande befolkning. Då hade staden sedan länge sett de problem som uppstod i områdena som den gränsade till. Dit flyttade stadens arbetare. Göteborgs drätselkammare hade under lång tid många sammanträden och flera utredningar tillsattes för att kartlägga de problem och behov som uppstod genom att ha en förvildad inflyttning direkt in på knuten.

De inflyttade bodde utanför stadsplanen i enkla, undermåligabostäder. Ibland helt nybyggda. Jag vill tro att pappas morfar inte var en del av dem som exploaterade fattiga människors behov av tak över huvudet. Men Anders Svensson, Det Gamla Göteborg (gamlagoteborg.se) skriver att Anders Malmsten *”tycks ha varit en spekulativt inriktad byggmästare och fastighetsägare då han köpte upp gårdar, styckade upp dem och sålde tomter. Bland annat köpte han Landala år 1875 och styckade upp egendomen så att där växte fram en kåkstad.”*

Utom allt tvivel fanns det de som tjänade pengar på människors utsatthet, även om det inte finns något belägg för att Malmsten köpte ”gårdar”. Han köpte Landala 1875 och han köpte Bratten på Styrösö 1881. Och man kan fråga sig hur mycket kåkstad som Malmsten hann med att bygga under det år han ägde Landalaegendomen. Om han i någon större omfattning lyckades med det hade det byggandet i så fall startat tidigare. Mer om det i nästa kapitel.

Någonstans under resans gång bytte Anders Månsson sitt namn till Malmsten. Malmsten klingade stadsmässigt och angav tonen. Gedigen malm och sten som i stenhus. För det var stenhus som staden Göteborg ville ha och Anders Malmsten var bygg- och murarmästare. Jag kan tänka mig att namnbytet skedde i samband med att han började finnas med i Göteborgs Adress- och Industrikalender 1866. Där finns han med som *Malmsten A. M.* där *M* stod för Månsson. *M* föll senare bort.

Landala

I boken *"Landala i ord och bild"* finns beskrivet hur Landala blev en del av Göteborg. Egendomen Landala omfattade 112 tunnland och var en del av Örgryte. Den ägdes i mitten av 1800-talet av änkan Lindqvist och grosshandlaren Sundberg. En bit in på 1860-talet började de arrendera ut tomter, norrut närmast staden där det byggdes arbetarbostäder. Jag kan tänka mig att Malmsten som då var i trettioårsåldern var en av dem som byggde arbetarbostäder där. Landala hade inget gott rykte och det blev inte bättre av nybyggena. De nya billiga bostäderna lockade till sig *"mindre skötsamt folk"* kan man läsa och *"en del sämre element från staden sökte sig då och då upp i Landalabergen och bidrog till oordningen, ty dit nådde inte göteborgspolisens arm"*.

Det är intressant att tänka sig hur Malmsten följde samhällsdebatten om Landalas införlivande med staden. Hur han på tidigt 1860-tal var vittne till, och kanske också deltog i, den offentliga upprördheten över det bedrövliga tillståndet avseende byggnadssätt, ordning och sedlighet. Men också att entreprenören i honom såg möjligheterna. Han tjänade säkert ekonomiskt på det; var en av dem som arrenderade tomter och byggde arbetarbostäder, som han sedan hyrde ut lägenheter i. Från 1866 såg han hur de styrande i Örgryte socken och Göteborgs stad skyfflade problem och kostnader för Landala mellan sig.

Brandels karta över Landala och Gibraltar 1877

Det som stadsfullmäktige i Göteborg hade att ta ställning till under dessa år var självfallet investeringarna i samt de löpande utgifterna för allt som hade med en stadsplanerad bebyggelse att göra. Men också egendomens pris. År 1868 föreslog en beredning Landalas införlivande med Göteborg. Priset var 47 000 riksdaler. Förslaget avsågs. Men problemet Landala och trångboddheten i Göteborgsstad ökade, debatten fortsatte men inte förrän 1875 var tiden inne för beslut.

Vid den tidpunkten hade Anders Malmsten flyttat fram sina positioner.

Tisdagen den 24 dennes kl. 12 på dagen låta egarne af $\frac{1}{12}$:dels manta! Krokslätt Nordgården, Landala kallad, genom frivillig auktion, som å stället förrättas, till den högstbjudande försälja sagde egendom, belägen i Örgryte socken, Säfvedals härad, intill Göteborgs stad.

Denna egendom, hvars egorymd utgör 110 tunnland, deraf 25 tun åker, 2 tun äng och 83 tun utegor, till större delen bevoxna med löf- och barrskog, har goda åbyggnader, liggande utmärkt naturskönt och försäkrade uti allmänna brandförsäkringsverket för byggnader å landet, hvartill alla premierna äro inbetalade, är bevillingstaxerad till 50,000 kronor, har en årlig grundlega utaf de s. k. Landalabergen af circa 1,200 kr., kan i dessa "berg" upplåta ytterligare en mängd tomter, hvarförutom, utan afsaknad för jordbruket, flera tunnland jord kunn med lätthet försäljas till ytterst vackra tomter för villor, eger en god torfmosse samt en nätt och fruktbarande trädgård, hvaruti finnes en väl uppförd vinkast och ett växthus.

Vidare beskrifning kan före auktionen erhållas dels å stället och dels af undertecknad, anmodad auktionsförrättare.

Vilkoren tillkännagifvas före utropet, dock nämnas nu att en blifvande köpare bör vid klubbslaget erlägga minst 3000 kronor såsom handpenningar.

Göteborg & Rosenhill den 10 Augusti 1875.
F. N. LUNDGRÉN.

Annons i Göteborgsposten 12 augusti 1875. Landala utbjudes till försäljning genom auktion den 24 augusti.

Fastighetsförsäljning. Egendomen Landala, belägen tätt invid staden å de s. k. Landalabergen i Örgryte socken samt med en egorymd af tillsammans 110 tunnland, försålde i dag vid å stället hållen auktion samt inropades af stadsmäklaren Robert W. Sandberg, för annan persons räkning, till ett pris af 61,145 kr. Egendomen är bevillingstaxerad för 50,000 kr.

Notis i Göteborgs Handels- och sjöfartstidning 1875-08-24. Landala inropats av stadsmäklare Robert W Sandberg för annan persons räkning. Annan person visade sig vara Anders Malmsten.

Anders Malmsten köpte alltså Landala i augusti 1875 av änkan och grosshandlaren för 61 145 kronor.

Strax därefter prissatte hanegendomen till 115 000. Man skulle kunna tro att det inte skulle bli någon affär av på grund av priset. Göteborgs handels- och sjöfartstidning rapporterar 9 december 1875 att den mycket gamla frågan om Landalabergets införlivande i staden resulterade i en återremittering till drätselkammaren.

Vilken affär! Summan som staden köpte Landala för väckte uppmärksamhet och gav säkert bränsle åt den irritation som redan fanns. I Göteborgs handels- och sjöfartstidning 1876-08-23 undrade skribenten, *Många i Landala boende stadens arbetare*, om den nuvarande ägaren (Malmsten) hade ”en och annan vän till ryggstöd.”

Själv är det med blandade känslor jag tänker på affären som Malmsten gjorde. Jag skulle nog också ha varit en som upprördes över det saltade priset på Landala som staden hade kunnat få betydligt billigare några år tidigare. Men en motvillig beundran hyser jag ändå inför pappas morfar samtidigt som jag funderar över hans karaktär. Han ville lyckas men besvärades inte av hindrande skrupler. Han är rent av ganska fräck i affärer.

Jag önskar att jag kunde redogöra för hur Malmsten hade haft råd att köpa Landalaegendomen, hur han byggde den förmögenhet eller goda bankkontakter som han måste ha haft, men får nöja mig med att presentera det som jag har funnit av hans verksamhet, förutom det förmodade kåkstadsbyggandet i Landala.

1866 dyker Malmsten upp i *Industri- och Adresskalender för Göteborg* utan annons bland andra företagare och privatpersoner. Då är han 32 år och står som byggmästare med adress f.d. Navigationsskolan vid Rosenlundsvägen. Den låg mellan Fiskekajen och Rosenlundsvägen.

Därefter förekommer Malmsten inte förrän 1873. Då står han som mur- och byggmästare med adress Kronhusgatan 12. 1875 anges både bostad och kontor. Ännu ingen annons. Kontoret är det samma som tidigare och bostaden är Lerjeholm. Det är en mycket stor gård i Angered och säkert en adress med prestige. Några belägg för att han bor där finner jag inte i husförhörslängderna. Men Lerjeholm ägs av AW Ekman, en prominent person som jag senare i mina efterforskningar finner namnet på i konkurshandlingarna efter Malmstens död. Han finns med på ett sådant sätt att jag tolkar det som att Malmsten och han hade en respektfull relation.

1876 (samma år som Anders och Alma gifte sig) finns en snygg annons där Malmsten anger att hans privata adress från 1 april är Landala. Kontoret är som tidigare Kronhusgatan.

A. MALMSTEN,
MUR- & BYGGMÄSTARE.
Kontor: Kronhusgatan No 12.
Bostad: (från 1 April) Landala.

Utför nybyggnader samt reparationer af sten- och trähus, och får jag särskildt rekommendera uppförandet af solida och billiga timmerhus till arbetarbostäder, villor, sommarbostäder, m. m.

Uppgör äfven ritningar och kostnadsförslag till byggnader o. s. v., allt omsorgsfullt och till de billigaste priser.

A. MALMSTEN,
12 Kronhusgatan 12.

A. MALMSTEN,
Mur- & Byggmästare.
Kontor: Södra Larmgatan 11.

Utför byggnader samt reparationer af sten- och trähus, och får jag särskildt rekommendera utförandet af solida och billiga timmerhus till *Arbetarbostäder, Villor, Sommarbostäder* m. m.

Uppgör äfven ritningar och kostnadsförslag till byggnader o. s. v.; allt omsorgsfullt och till de billigaste priser.

A. MALMSTEN.

Annons införd i Adress- och industrikalendern 1876

respektive 1877

Året efter, 1877, byter Malmsten kontor till Södra Larmgatan 11 och den adressen behåller han till sin död 1882. Annonsen från detta år visar på en utveckling av layouten. Det tycker jag är lite kul.

Ur *mantalsregistret 1815 – 1882 för Göteborgsstadstär* att finna att Malmsten ägde följande fastigheter:

Åren 1863 – 64

2 roten nr 53 = 35 kv Sidenvävaren nr 7, Kaserntorget 4.

År 1865

2 roten 8 kvarteret nr 18 = 1923 del av en större tomt, 26 kv Saluhallen nr 5, denna del på Bazargatan 6.

Åren 1866–67

2 roten 8 kvarteret, f d Navigationsskolans hus = låg mellan Fiskkajen och Rosenlundsgatan. 1864 uppger Malmsten denna fastighet som kontor. Bostad anges inte. Kan vara så att han också bor här.

Åren 1873 – 74

8 roten nr 42 = 24 kv Polismästaren nr 6, Kronhusgatan 12 i Nordstaden.

Landshövdingehusen runt Vasa sjukhus?

Enligt de uppgifter som finns i släkten byggde Malmsten landshövdingehusen runt Vasa sjukhus. Det har jag inte funnit något belägg för när jag har studerat mantalslängder, men som så mycket annat som sagts om Malmsten ligger det säkert något i det. Han annonserade ju om att han byggde arbetarbostäder. Jag låter en teckning som jag fann på en vägg i Gamla Landalapojkarnas lokal representera byggnader av entyp som kanske Malmsten uppförde. På teckningen står det Landala Långgata/Malmstensgatan. Landala Långgata finns inte längre som namn, däremot Malmstensgatan, uppkallad efter just Anders Malmsten. Roligt att se en bild av hur den såg ut förr. Numera är den inte så pittoresk tyvärr.

Landala Långgata/Malmstensgatan

Föreningsgatan 17 och 21

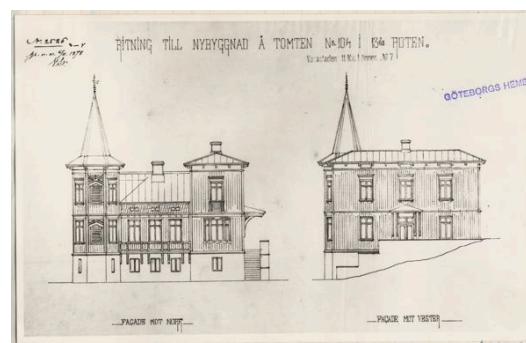
Föreningsgatan 17 byggd år 1879

Föreningsgatan 17 byggde Malmsten 1879 åt löjtnant M. Reutersköld på tomten 102 i 13e roten. Ritningarna finns på Regionarkivet i Göteborg. Uppgifterna om de nuvarande gatuadresserna finns i Register över fastigheter i Göteborgs stad upprättat 1923.

Nedanstående bild är Föreningsgatan 21 som Malmsten också byggde. Byggherren hette Börjesson

Föreningsgatan 21 byggd år 1879 egen bild

GhmD.29677

Källa: Regionsarkivet, Göteborg

Burås: Kungshöjd och Kungsberg

Roger Andersson som är författare till boken *Krokslättis utmark – Burås, Fridkulla och Fredriksdal* har i sin research funnit Malmsten. Han bidrar med ett foto från sin bok och skriver så här i Facebook-gruppen Det Gamla Göteborg. ”Anders Malmsten var också inblandad i byggnationen av Kungshöjd och Kungsberg i Burås som inleddes 1879. Han köpte mark som han stöckade av och sålde de närmaste åren. Projektet stannade av efter hans död 1882. Kungshöjd revs under 1960-talet.”

Kungshöjd och Kungsberg i Burås. Byggnationer inleddes 1879. Revs under 1960 talet.

Lyckholms bryggeri

I februari 1880 togs första spadtaget för schaktning på fastigheten Skår 40:5 utmed Mölndalsån i Örgryte socken. Det var början på Lyckholms bryggerier och det var Anders Malmsten som var byggmästare.

Min pappa hade sagt att det var Pripps bryggerier hans morfar byggde och jag kände mig nedslagen när jag upptäckte att det inte kunde stämma. Men när jag i konkurshandlingarna upptäckte A.W. Lyckholms namn lade jag ihop ett och ett. Det jag såg i konkurshandlingarna var att Lyckholm förekommer där som borgenär.

Wilhelm Lyckholms släkting, A. F. Ericsson, var en annan borgenär. Han ägde Emiliedals bryggeri och hans och Malmstens ekonomiska mellanhavanden var mycket stora. A. F. Ericsson förekommer i konkurshandlingarna, tillsammans med svärfadern Carl Bengtsson på Frändtorp, som borgenär till stora belopp.

Ett av mina mål under min research har varit att hitta de ursprungliga byggnadsritningarna till det bryggeri som Malmsten uppförde. Jag skulle så gärna vilja se byggmästarens namn på ritningarna. Men vare sig letande på stadsbyggnadskontoret, Stadsmuseet, Riksarkivet eller Regionarkivet har gett resultat i form av arbetsritningar. En ledtråd till den som vill göra ytterligare efterforskningar har jag via arkivarie Anders Nordberg på Riksarkivet Polstjernegatan i Göteborg.

”Jag har nu varit i kontakt med en kollega som tidigare arbetade hos oss och han berättade att han besökte stadsmuseets lokal på Polstjärnegatan under 2018 och tillsammans med deras tidigare arkivarie Manne gick igenom bl.a. ett antal ritningar från Lyckholms bryggeri.

Vilka årtal det rörde sig om mindes han inte, men troligtvis var det ett antal fasadritningar.

Anteckningen i arkivförteckningen (<https://sok.riksarkivet.se/nad?postid=Arkis+f623853f-2d0e-46db-ae13-6df772bb6e04&s=Balder>) är gjord vid detta tillfälle, i samråd med stadsmuseet.”

Jag får nöja mig med att hänvisa till sid 87 i Lyckholms bryggeri 1881–1931: minnesskrift i anledning av femtioårig verksamhet utgiven av Aktiebolaget Pripp & Lyckholm 1933. Där

framkommer att Anders Malmsten var byggmästare till Lyckholms bryggerier samt till ombyggnationen av jäskällaren som redan 1882 visade sig vara för liten.

samt

sid 17 i Lyckholms bryggeri – ett brukssamhälle vid stadens gräns. C2 uppsats för Konstvetenskapliga seminariet vid Göteborgs universitet 1994, författare Walter Garpland.

Walter Garpland hade jag ett trevligt telefonsamtal med och frågade varifrån han hade fått sin uppgift om Malmsten som byggmästare. Det hade gått lång tid sedan han skrev sin uppsats och han kom inte ihåg men sa att det måste ha varit på en ritning annars hade han aldrig vågat ge den uppgiften. Ritningarna ville han minnas fanns på stadsbyggnadskontoret vid den tiden.

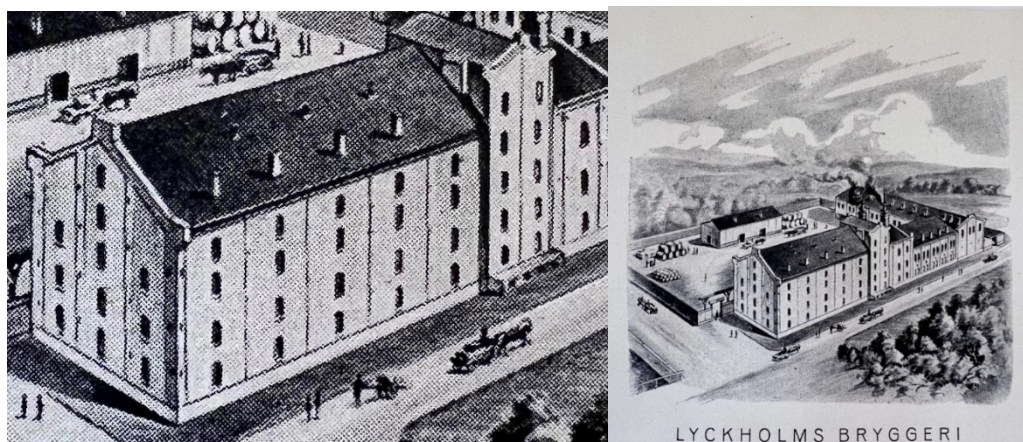
Innan jag lämnar Lyckholms måste jag berätta en detalj som jag tycker är rolig.

Malmsten hade en svägerska, hustru Almas yngre syster Hilda. Hilda hade ”på sin ålders höst” en Lyckholm som friade till henne och snöpligen fick korgen. Detta berättar kusinerna och kvar finns funderingar på vilken av bröderna Lyckholm det kan handla om. Wilhelm eller den tio år yngre Melcher. Båda var ogifta och bodde båda i den pampiga bostad som byggdes i anslutning till bryggeriet. Wilhelm dog 1894 och jag kan tänka mig att Melcher tyckte det blev tomt. Och så gick han på friarstråt till Hilda Bengtsson i Frändtorp och fick alltså korgen. Hilda som var på sin ålders höst, det vill säga 30 år, tyckte inte att det passade.

Eller också var det Vilhelm Månsson som var friaren. Systerson till bröderna Lyckholm, och rätt ålder med Hilda. Han hade kanske blivit änkeman och behövde en mor till sina barn.

Detta i sin tur göder mina föreställningar om hur det sociala (och ekonomiska) nätverket såg ut. Jag läser på mer om bröderna Lyckholm och finner att de inte enbart var bryggare utan också drev framgångsrikt jordbruk. Båda hade egendom i Örgryte och där var också Malmstens svärfar, Almas far Carl Bengtsson, lantbrukare. De kände varandra och det ena gav det andra. Oavsett detta är jag säker på att Malmsten till syvende och sist blev vald som byggmästare för att han gjort sig känd som en kunnig och driftig yrkesman.

Så här såg Lyckholms bryggeri ut när Malmsten var klar med bygget precis ett år efter första schaktningen.

Lyckholms bryggeri år 1881. Bilden till vänster: Beskuret foto

Bilden till höger: den obesurna bilden från 'Lyckholms bryggeri 1881–1931: minnesskrift i anledning av femtioårig verksamhet utgiven av Aktiebolaget Pripp & Lyckholm 1933'.

Jag väljer att beskära bilden eftersom jag jämför med nedanstående bild, målad av Olof Högström, troligen tidigt 1880 tal. Jag jämför de båda bilderna och finner att det är samma

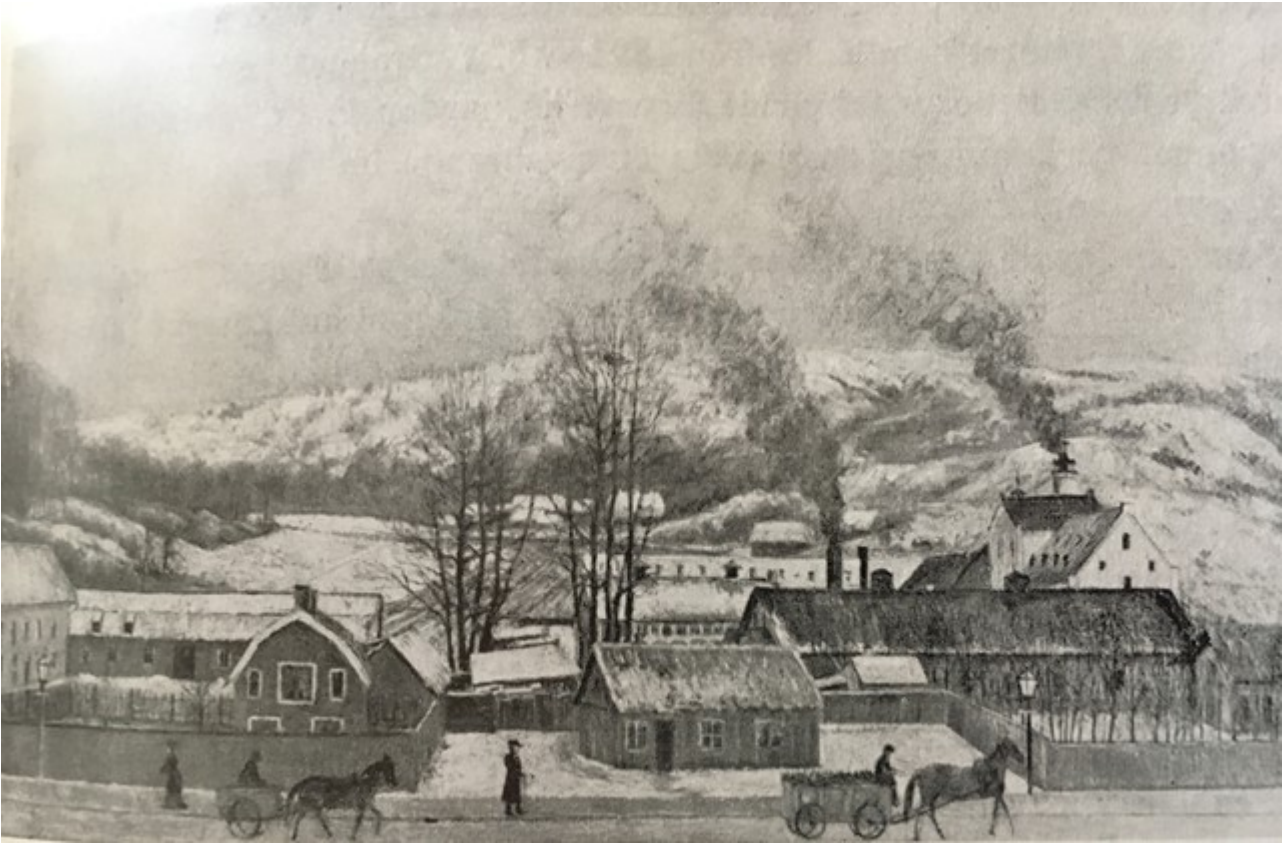

Bild målad av Olof Högström 1880 talet. Den visar Emiliedals bryggeri med AF Eriksson som ägare. I bakgrunden till höger sticker det nybyggda Lyckholms bryggeri upp. Källa: www.detgamlagoteborg.se

Den första öletiketten. Bilden från 'Lyckholms bryggeri 1881–1931: Minnesskrift i anledning av femtioårig verksamhet utgiven av Aktiebolaget Pripp & Lyckholm 1933'.

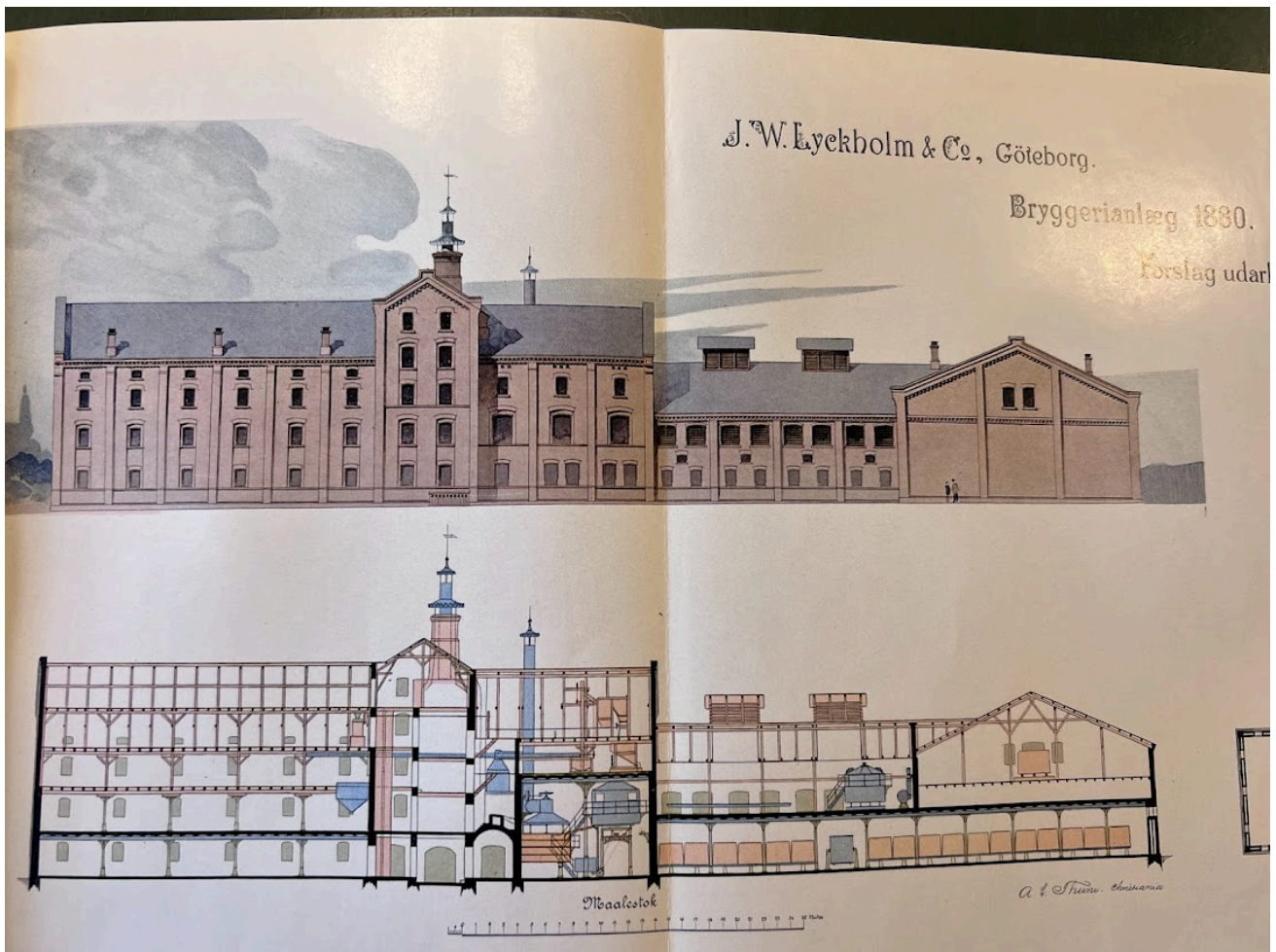

Foto från 'Lyckholms bryggeri 1881–1931: minnesskrift i anledning av femtioårig verksamhet utgiven av Aktiebolaget Pripp & Lyckholm 1933'.

Lyckholms bryggerier idag, så som man ser byggnaderna från Mölndalsvägen. Fotona som jag själv har tagit är felfokuserade Jag visste inte då att den del som Malmsten byggde var den till höger i bilderna, den som det står Lyckholms på.

Kungsportsavenyn 21, huset bredvid Valand. Teatergatan 4.

”Min morfar byggde Valands”, hade min pappa sagt och det var inte sant. Men bokstavligt talat snudd på sanningen. Huset som Malmsten byggde var granne med Valand. I den artikel som Anders Svensson skrivit i *Det gamla Göteborg (gamlagoteborg.se)* framkommer att Malmsten 1880 byggde en fastighet i kvarteret Borgeby, Lorensberg 52:4. I artikeln omtalas det som Bolms fastighet. Lorensberg 52:4 visar sig vara fastigheten närmast Valand. Malmsten ägde fastigheten fram till sin död som inträffade bara två år efter färdigställandet och Bolm köpte det av dödsboet.

Det var ju roligt att komma så långt men bättre ska det bli. Staffan Sedenmalm, är författare till länsstyrelsens i Västra Götaland rapport *Vasastaden-Lorensberg Planering och byggande utanför vallgraven 1850 – 1900*. Detta digra arbete i fyra delar finns som pdf på nätet och i del 4 hittade jag mer information på sid 166.

”När Adrianopels kvartersfasad fullbordades på Kungsportsavenyns östra sida hösten 1884 stod handlande Otto Bolms hus ännu ensamt mittemot (nr 21), uppfört redan 1880 av mur- och byggmästaren A. Malmsten som första byggnad i fyra våningar på avenyn – de nakna brandgavlarna vette ännu mot angränsande tomter i norr och söder, tomter som under året hade blivit sålda till olika slags intressenter. Bolms ståtliga renässansfasad kunde med sin praktfullt ornerade stora lukarn (kupa) ovan taklisten i mittaxeln framstå som en utvecklad form av Franska kvarterets arkitektur. Då byggnaden, smyckad av sin förträdgård mot avenyn, saknade grannar som skymde genomsikten från sidorna hade flanörer och hästspårvagnarnas passagerare under några få år fri utblick över de obligatoriska gårdsinhägnaderna mot tomtens bakre byggnad i enkel rohbau med gult tegel mot Teatergatan.”

Jag ringde Staffan Sedenmalm och blev glad och häpen över att han genast kom ihåg Malmsten. Hans rapport är på 1000 sidor och det är hus på varenda sida! Jag frågade honom hur det kom sig att han kom ihåg denna byggmästare i den digra mängd av hus och prominenta arkitekter som han har skrivit om. Han svarade att det var klart att man kom ihåg en person som hade byggt det första huset på Avenyn norr om Vasagatan och att det hade stått där ensamt i flera år.

Det första telefonsamtalet med Staffan blev inledningen till flera möten och epostutbyten och jag har tacksamt tagit emot hjälp och uppmuntran av honom.

Kungportsavenyn 21 Teatergatan 4

Bilderna från Vasastaden-Lorensberg Planering och byggande utanför vallgraven 1850 – 1900, sid 166

Kvarteret utmed Kungportsavenyn med Malmstens hus andra från höger. Valands längst till höger. Bilden från Vasastaden-Lorensberg Planering och byggande utanför vallgraven 1850 – 1900, sid 166

Det enda fotot av Kungportsavenyn 21 som visar huset så här tydligt. Jag fick det av en person på Facebookgruppen Det Gamla Göteborg, men hittar det inte igen när jag nu letar. Kan därför inte heller säga personens namn men tackar så väldigt mycket!

Målning av Bernt Lindholm 1884 då Valandshuset ännu inte var byggt. Brandgaveln till höger är Malmstens hus som i flera år stod i ensamt majestät på Kungportsavenyns västra sida söder om Vasagatan. Bild från Vasastaden-Lorensberg Planering och byggande utanför vallgraven 1850 – 1900, sid 166. Citat ur dokumentet 'Då byggnaden, smyckad av sin förträdgård mot avenyn, saknade grannar som skymde genomsikten från sidorna hade flanörer och hästspårvagnarnas passagerare under några få år fri utblick över de obligatoriska gårdsinhegnaderna mot tomtens bakre byggnad i enkel rohbau med gult tegel mot Teatergatan'.

Malmsten köpte tomten 73 i 14e roten (Kungsportsavenyn 21 och Teatergatan 4) 1880-01-20 för 15 400 kr. Han måste genast ha satt i gång med alla ansökningar som behövde göras och hans arbetslag stod i startgroparna. Husen stod nämligen färdiga i början av november samma år.

Man kan fråga sig vem som ritade Kungsportsavenyn 21. Boken *Bilden av Göteborg, färgfotografier 1910 – 1970* av Robert Garelliek har en förteckning över byggnaderna vid Kungsportsavenyn med noteringar om arkitekterna.

Alla har en arkitekt. Utom Kungsportsavenyn 21.

Jag gör bedömningen att byggmästaren själv, Anders Malmsten var arkitekten. Hans annonser innehöll upplysning om att han utförde ritningar och han var sin egen byggherre. På ritningarna som jag hittar på Regionarkivet i Göteborg finner jag bara stadsarkitekten Victor von Gegerfelts signatur med det handlar ju om att han har godkänt dem.

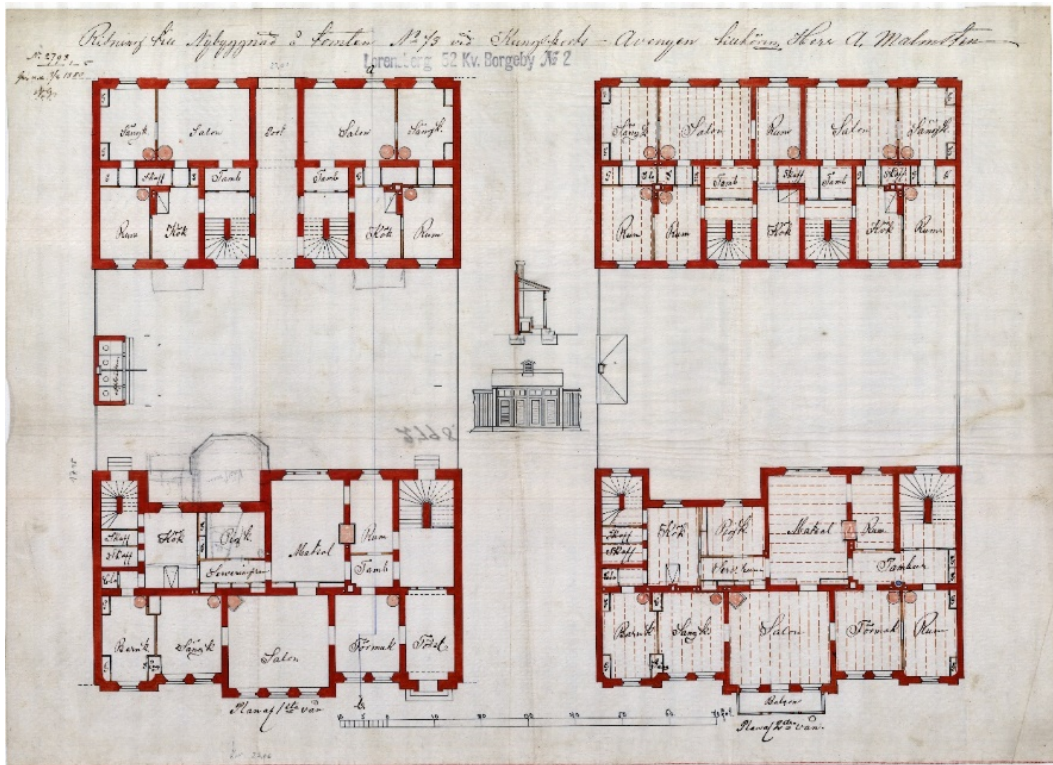
Efter att ha tagit del av Staffans Sedenmalms rapport *Vasastaden-Lorensberg Planering och byggande utanför vallgraven 1850 – 1900* blir jag uppmärksam på att stadsplaneringen på 1870 talet genomgick en stor förändring. Tidigare var byggandet strängt åthålllet att inte bygga för högt och för smått. Tre våningar var det maximala. Malmsten byggde det första huset på Kungsportsavenyn som hade fyra våningar.

Förutom de rysningar som hans tilltag att bygga fyra våningar medförde, kan jag tänka mig att han i etablissemangen sågs av somliga som ganska fräck som tog sig en sådan frihet att som byggmästare från landet överhuvudtaget bygga ett hus på fina Avenyn. Jag läste en insändare från tiden (som jag inte kan hitta nu) där någon fnyser att somliga tar sig friheter och uppför pompösa hus som inte har badrum!

Och det stämmer på sätt och vis. När jag studerar planritningen över Kungportsavenyn 21 samt huset åt Teatergatan finner jag ingenting som påminner om badrum. Med mycket zoom ser jag slutligen ett miniatrymme där det står *Clo* med minibokstäver. Det tolkar jag som Closette. Utom på första våningen på Teatergatan. Där var lägenheterna enklare och på första våningen hade man nära till *afträdet* på gården. De andra våningarna har dock *Clo*. Det finns således inga badkar ens i de finare våningarna mot Avenyn. Men i källaren finns ett badrum. Vål tilltaget i storlek med ett (1) badkar. 1880 var en brytningstid när det gäller hygienutrymmen. Före 1880 inga badrum, efter 1880 allt vanligare. Först runt sekelskiftet 1900 blir det standard i högre standardhus. Kungportsavenyn 21 innehåller fyra lägenheter, en på varje våningsplan. Det som skiljer dem åt är att våningsplan tre och fyra har balkong.

När jag översätter fot till meter och gör en inte alltför professionell beräkning på hur stort ett våningsplan var i huset mot Avenyn hamnar jag på 160 kvm. Med tanke på allt som faller bort i form av murväggar och trapphus bedömer jag att lägenheterna var 140 – 150 kvm.

Teatergatan 4 innehåller åtta lägenheter, två på varje våningsplan.

Ritningarna visar båda husen Kungälv 21 och Teatergatan 4, med en tomt mellan sig. Ritningarna finns på Regionarkivet i Göteborg.

I konkurshandlingarna efter Malmstens död finns en förteckning över hyresgästerna. Mina ögon faller på namnet Sophie Elkan, Selma Lagerlöfs kära väninna och en av Göteborgs kulturpersonligheter. I början av 1880-talet var hon nybliven änka och hade dessutom förlorat sin lilla dotter. Hon hade ännu inte debuterat som författare. Förteckningen nedan talar om att kontraktet gällde tiden 1 oktober 1882 till 1 oktober 1883. Årshyra 1100 kronor.

Ytterligare trevlig kuriositet runt Kungälv 21 är att kusin Bertil Josefsons fru, Margareta Henrikson, bodde där med sina föräldrar och syskon på 40-talet. Pappan hade tandläkarpraktik i huset men blev uppsagd 1945 på grund av förestående rivning och familj och praktik fick flytta.

Byggnadsaren H. W. Malmsten till H. W. Ström 1882

1882	Ju	Courtagen af förgårde	76
Aug. 10	Hyresaftal med Mr. Th. G. Eskerberg om två st. N:o 28 Theatergatan, fr. 1/10-82-1/10-83, rent	650	
"	12	Hyresaftal med Mr. C. Adelsköld om två st. N:o 34 Theatergatan, fr. 1/10-82 till 1/10-83, rent	1000
Sept	"	Hyresaftal med Mr. S. Eriksson om två st. 4, 5 i 14 ^e roten, fr. 1/10-82-1/10-83, rent	1700
"	"	Hyreskontrakt med Fru Augustin Hollesjö om två st. N:o 34 Theatergatan, fr. 1/10-82-1/10-83, rent	575
"	18	Hyresaftal med Fru S. Elkan om två st. 4, 5 i 14 ^e roten, fr. 1/10-82-1/10-83, rent	1100
			5025
		1/2 % hära	25 15
		Stämpel	75
		Förmedlingskostnad för arkitektens anmönstring enligt uppgift	13 44
		Honor	38 44

Stadsmästare H.W. Ström hade i uppdrag att annonsera ut lägenheterna och driva in hyrorna. Förteckningen visar att Fru S. Elkan var hyresgäst på Kungsportsavenyn 21 oktober 1882 och ett år framåt. Källa Landsarkivet Göteborgs Rådhusrätt Konkurs 19/1883 21/5. E VI:a 549.

Att förteckningen över hyresgästerna 1882 finns med i konkurshandlingarna beror på att Malmsten uppdragit åt H.W. Ström att annonsera om lediga lägenheter samt skriva kontrakt. Dödsboet var således skyldig H.W. Ström ½ procent av hyresintäkterna, det vill säga 25 kronor och 13 öre. Samt utgifter för annonsering enligt uppdrag, 13 kronor och 24 öre.

H.W. Ström var stadsmästare. En stadsmästare var en yrkesman som "förmedlade reverslån, upprättade kontrakt och förmedlade varor." Hans "verksamhet var omfattande i landets alla större städer men endast i Göteborg finns det arkivmaterial bevarat." (Källa Per Hallén, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Boken Krona eller klave.)

I november 1880 stod alltså husen klara och Malmsten hade nya projekt på gång. Men för det behövde han låna pengar och skrev ett brev. (källa Regionarkivet)

Landala den 10 november 1880

Stadsarkitekten m.m

Herr V von Gegerfelt

Göteborg!

Tager härmed friheten göra förfrågan om Herr Stadsarkitekten godhetsfullt vill stå till tjänst med att granska ett kostnadsförslag öfver mina hus å tomten No 73, 14e Roten. Orsaken hvarför jag härom besvärar är att jag behöver ett lån och kan få sådant i en bankinrättning men de önskar att få kostnadsförslaget granskat och af arkitekt påtecknat att det är riktigt och ej för högt upptaget. För det besvär jag härmed förorsakar vill jag med nöje betala om räkning medföljer vid förslagets återställande.

Med utmärkt högaktning

A Malmsten

Till brevet är bifogat en detaljerad förteckning av allt som gått åt till bygget i arbete och material till en kostnad av 180 000 kronor.

Och Stadsarkitekten W von Gegerfelt m.m. svarar den 15 november att han har granskat beräkningen och godkänner den.

Undertecknad som granskat ovanstående kostnadsförslag har funnit detsamma riktigt uträknat i enlighet med fastställda ritningar och anser att tomten med derå uppförda tvenne husen, komplett färdig och utförda som 1a klassens hus, är fulla i värde av Etthundraåttiotusen kronor (180.000 kr) intygas

Göteborg den 15 november 1880

Viktor Gegerfelt

Stadsarkitekt

Vad är 180 000 kronor idag? Det vill säga vad skulle ett hus på Avenyn vara värt idag? Jag rådfrågar internet och hamnar på

ekonomiskamuseet.se/rakna-ut-penningvardet/ (Edvinsson, Rodney, och Söderberg, Johan, 2011, A Consumer Price Index for Sweden 1290-2008, Review of Income and Wealth, vol. 57 (2), sid. 270-292).

”Fråga:

Hur mycket motsvarar 180000 SEK år 1880 i 2023 års penningvärde?

Bakgrund:

Analysen i denna utskrift bygger på en jämförelse av penningvärdet år 2023 med penningvärdet år 1880.

Svar:

180000 SEK år 1880 kunde köpa lika mycket varor och tjänster som 11831574 SEK år 2023 mätt med konsumentprisindex.

Alternativa beräkningar:

• 180000 SEK år 1880 motsvarade betalning för lika lång arbetstid som 251607866 SEK år 2023 mätt med löneindex för manlig industriarbetare/hantlangare (löntagare fr o m 2005).

Årliga prisförändringar:

Under perioden 1880-2023 var den årliga inflationen (mätt med konsumentprisindex) i genomsnitt 2.97 procent per år. Löneindex ökade i genomsnitt med 5.2 procent per år.

Om denna utskrift:

Om du vill använda informationen i den här utskriften var god ange även följande referens: Edvinsson, Rodney, och Söderberg, Johan, 2011, A Consumer Price Index for Sweden 1290-2008, Review of Income and Wealth, vol. 57 (2), sid. 270-292. Decimaltecken skrivs i punktform enligt det engelska systemet. Valutor kan skrivas i pluralisform när singularis ska användas. Om du hittar några fel i utskriften, maila gärna om detta till rodney.edvinsson[at]ekohist.su.se.

*Av Rodney Edvinsson,
professor i ekonomisk historia vid Stockholms universitet”*

Nu ska vi tänka lite. Enligt det första räknesättet skulle Kungsportsavenyn idag kosta knappt 12 miljoner kronor. Inte troligt eller hur.

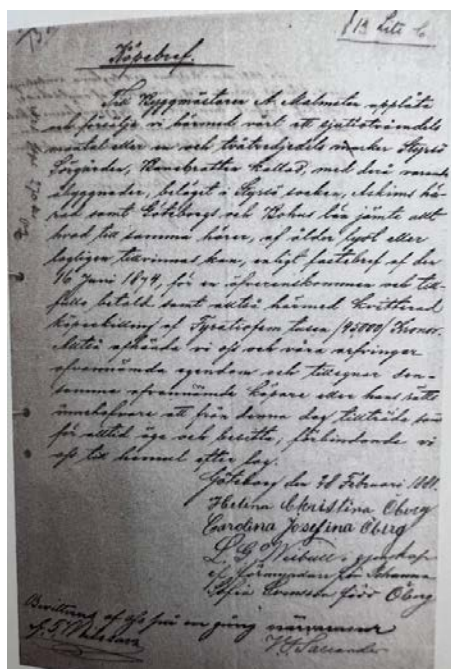
Då är det andra räknesättet intressantare. Där motsvarar 180 000 kronor drygt 250 miljoner.

Det förekommer olika uppskattningar om när huset revs. Det troliga är runt 1960.

Styrsö 1881

Malmsten var uppenbarligen ekonomiskt orädd och fick samtidigt saker gjorda. Parallellt med byggandet av Kungsportsavenyn 21 kom Lyckholms till. Och han hade fler saker i huvudet för nu kom kapitlet Styrsö.

På Styrsö hade systrarna Öberg startat en badinrättning och en restaurang på sin ägandes mark Banebratten. Systrarna Öberg var döttrar till det beryktade makarna Johan och Helena Öberg som skapat sitt välstånd genom att handla med smuggelvaror och driva en välbesökt lönnkrog. Döttrarna ägnade sig inte åt olagligheter och drev en verksamhet som myndigheterna inte hade några synpunkter på.

Köpebrev 28 februari 1881, Malmsten köpte Bratten på Styrsö av systrarna Öberg. Källa: *The Colonization of Styrsö Bratten, A Graphic Safari* by Karl-Anders Karlsson

Systrarna Öbergs restaurang brann 1881. De ville sälja sin egendom och Malmsten var snabbt framme. Redan i februari samma år köpte han Banebratten med alla byggnader för 45 000 kronor. Därefter började han bygga i en rasande fart och redan samma sommar erbjöds såväl konsert som gyttebad. Och "Roligt på Bratten!" var det också enligt annonseringen i dagspressen.

Annonserna fanns införda i Göteborgsposten 20 – 29 juli 1881

Restauratören Ernst Nymark dyker upp i konkurshandlingarna något år senare som mottagare till cognac, punsch och sherry under tiden juni 1879 – juni 1881 till ett värde av 227,21 kronor. Varför räkningen från JW Bratt gick till Malmsten och inte till restauratören kan man undra. Likaså varför 1879–1880 års räkning ställs till konkursboet. Då ägde ju inte Malmsten Bratten. Försöka duger....

1882 Brattens Badhus AB

Enligt *Styrsö Socken*, en bok sammanställd av Nathan Odenvik och Folke Danbratt köpte Malmsten mer mark angränsande till Bratten och byggde sommarhus där. På sidan 587 står det

”Efter branden år 1881 sålde de öbergiska arvingarna vad som fanns kvar till byggmästaren A.Malmsten. Denne köpte också upp ett halvt hundratal tomter. På dessa byggde han sommarvillor, som han sedan sålde eller uthyrde. En hel del av den ”snickarglädje”, som utmärkt många avsommarvistena speciellt på Styrsö tillkom då.

År 1882 bildades Brattens Badhus Aktiebolag, som bland annat lät uppföra en restauranganläggning rymmande femhundra gäster. Dessutom utvidgades badhusen.”

Ovanstående omfattning av Malmstens aktivitet har jag emellertid inte funnit belägg för. Jag har gått igenom lagfarterna för Styrsö för tiden (Inskrivningsdomarens i Askims, Hisings och Sävedals domsagas arkiv 1876 – 1949) och funnit att Malmsten köpte Styrsö Sörgården (Bratten) av systrarna Öberg samt två tomter på Styrsö Nordgården.

Men jag kan tänka mig att det talades om uppköp och försäljningar. Se bara den annons Malmsten lät föra in i Göteborgsposten den 4 februari 1882 där han inbjuder till aktieteckning till det som ska bli Brattens Badhus AB. Visionen fanns ju där om att utvidga redan befintliga områden men hur långt kan han ha hunnit mellan aktiebolagsbildningen våren 1882 och sin död tidigt i december samma år?

I Göteborgsposten 4 februari 1882 finns den här *Inbjudning till Aktieteckning*.

Jag visar hela förstasidan av Göteborgsposten bara för att sätta in annonsen (och Malmsten själv) i sitt sammanhang. Men det är omöjligt att läsa direkt från annonsen så jag skriver av. Jag kan inte motstå frestelsen att skriva precis i enlighet med dåtidens stavning. Jag finner texten överraskande modern ändå.

Stor annons på förstasidani Göteborgsposten 4 februari 1882. Strax ovanför mitten till vänster 'Inbjudning till aktieteckning'. Malmsten inbjuder "såväl kapitalister som mindre bemedlade" till aktieteckning, och beskriver Brattens framtid som kurort för stadens "embets- och tjänstemän, fabrikanter, handlande, yrkesidkare av alla slag, kontors- och handelsbiträden".

"Inbjudning till Aktieteckning

Undertecknad får här med inbjudna till teckning af aktier i ett bolag med ändamål att inköpa badorten Bratten på Styrso, för att dels bedriva och vidare utveckla den badhusrörelse med tillhörande restauration, som nu der är igång, dels uppföra billiga och tidsenliga bostäder för badbesökande, samt dels försälja hus och tomter med full eganderätt. – Behovvet av bad, synnerligast saltsjöbad, gör sig år från år allt mera gällande hvilket synes af det stora antal badbesökande som varje sommar nästan öfverbefolkar alla vestkustens badorter. Undersöker man, hvad som fört dessa skaror dit, skall man finna, att en del sökt sig till saltsjön för att erhålla bot för en bruten hälsa; en annan del, och kanske den större, använder badorter mera till sommarnöje och vederqvickelse. Hvad betydelse de salta baden och den friska saltluften just i sistnämnda avseenden hafva, torde ej nog

kunna uppskattas ur den allmänna hälsovårdens synpunkt. Men tager man i betraktande, från hvilka samhällsklasser dessa badorter taga sina gäster, skall man med få undantag finna endast personer af goda eller rika lefnadsvillkor, personer, de der själva kunna råda öfver sin tid; råkar man der någon gång en mindre bemedlad, skall man ofta finna honom aftärd och lidande, ett tecken till att han i sista stund och med stor ekonomiskt ansträngning lyckats uppnå den helsokälla, som, i rätt tid brukad, kanske långt förut och på långt kortare tid gifvit hälsa och arbetsförmåga tillbaka.

Inom vår stad finnes ett stort antal embets- och tjänstemän, fabrikanter, handlande, yrkesidkare av alla slag, kontors- och handelsbiträden m. fl. de der hafva sina dagliga göromål i staden, och för hvilka det ej är en lätt sak, i många fall omöjligt, att finna medel, tid och ledighet att komma till en aflägsen badort. För dem och många andra är det av stor vigt att i stadens omedelbara närhet vid saltsjön ha en plats, där en hvar, så väl ungarlen som familjefadern med de sina, kan utan tidsspillan och alltför stor pekuniär uppoffring vistas någon längre eller kortare tid af sommaren, eller der han har lätt att, om ock blott en eller två gånger i veckan, få ett salt bad och inandas frisk och ren hafsluft. Ur helsans synpunkt är en sådan närbelägen badinrättning således av oberäknelig nytta för Göteborgs samhälle.

Bland omständigheter som äro egnade att framför skärgårdens öfriga öar gifva Bratten på Styrso företräde är:

att vattnet derstädes enligt läkarnas utsago har samma salthalt som vid öfriga badorter på vestkusten;

att luften är mild, behaglig och välgörande för såväl sjuka som friska, ett förhållande som särskilt är att beakta vid jämförelse med längre ut åt hafvet liggande badorter.

att till stället hör en djup och rymlig naturlig hamn, som genom sitt läge är skyddat för alla stormar;

att stora egoområden finnas för ställets utvidgning och försköning.

Lätta kommunikationer med Göteborg förefinnas äfven, och torde ångbåtsturerna i och med den större trafiken kunna beräknas till en gång i timmen från vartdera hållet. Färden direkt drar i medeltal 1 timma.

Detta och mer talar för, att här är lämplig plats för anläggande af en badort i stor skala med utsigt att snart nog vara en af Sveriges mest besökta.

Med anledning av allt detta har jag fattat det beslut att inbjuda såväl kapitalister som mindre bemedlade till aktieegare, och är aktiebeloppet satt så lågt som till 100 kr på det att så många som möjligt må kunna delta i detta allmännyttiga företag.

Prospekt och teckningslistor blifva med det första tillgängliga. Af sagde prospekt framgår, att värdet af de olika byggnaderna, ångpanna, maskineri, badhusinventarier, hamn och bryggor m.m, äfvensom tomter (med de nyinköpta områdena omfattande en areal av ca 1 1/1 million qv.-fot) utgör 128,000 kronor.

Aktiekapitalet skall utgöra 150,000 kronor.

Alla upplysningar om företaget meddelas villigt av undertecknad, hos vilken även kartor och förslagsritningar finnas till påseende.

A. Malmsten.”

Här visar sig visionären Malmsten. En främjare av folkhälsan. Han har stora planer och jag lockas med i dem. Jag kan skriva under på vartendaste ett av hans argument att Bratten är perfekt som badort. Och grunden för hans önskan, att bidra till en bättre folkhälsa gillar jag skarpt! Jagskulle kanske ha varit en av dem som tecknat mig. Såväl *kapitalister* som *mindre bemedlade* inbjuds ju. Malmsten framställde 100 kronor per aktie som ett lågt belopp men minns min översättning av penningvärdet tidigare i texten. 100 kronor år 1882 var lika mycket värt som 6486 kronor år 2023 mätt med konsumentprisindex. Om man i stället jämför hur mycket arbete man fick utfört för 100 kronor av en industriarbetare hamnar man på summan 129 554 kronor år 2023 mätt med löneindex. (Referens: Edvinsson, Rodney, och Söderberg, Johan, 2011, A Consumer Price Index for Sweden 1290-2008, Review of Income and Wealth, vol. 57 (2), sid. 270-292.)

Okej, jag fick väl tänka till en eller två gånger innan jag slog till.

Den nybyggnation som Malmsten påbörjat kan omöjligen ha varit klar redan några månader efter det att han köpte Bratten. Det handlade om en restaurang med plats för 500 gäster och enligt de källor jag har stod den färdig lagom till sommaren 1882. Vacker eller hur? Det är den typen av byggnader som ger fantasin vingar. Det finns inte många kvar (det brann dukigt i trähusen runt om i landet) och de tillhör verkligen en svunnen tid.

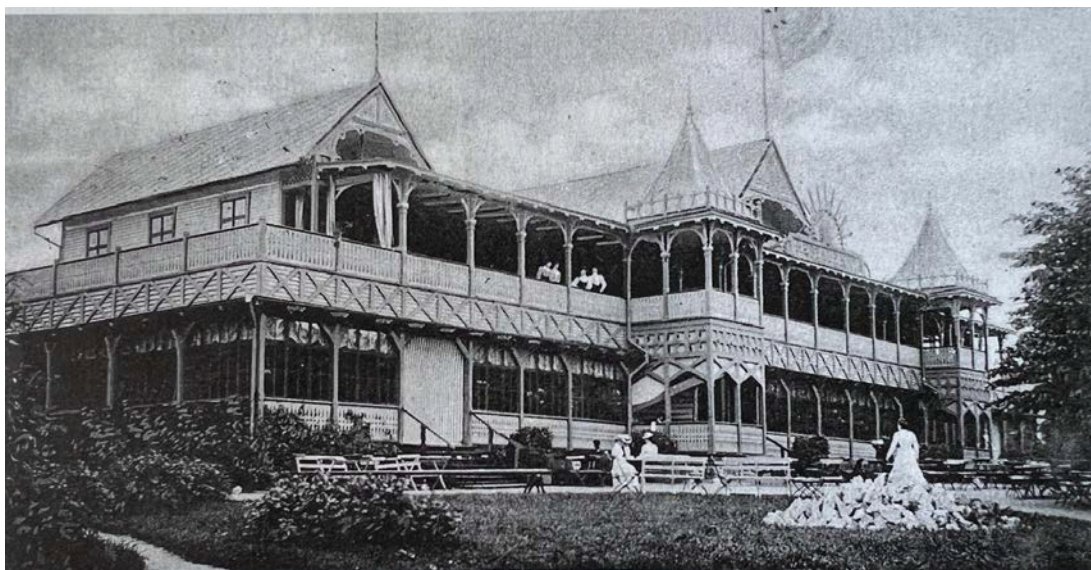

Bild tagen från boken The colonization of Styrso Bratten av Karl-Anders Karlsson. Där står det att restaurangen är byggd av Malmsten och stod färdig 1882. Samt att byggnaden var kompletterad med den stora verandan på 1890-talet.

Sommaren 1882 gick det livat till, i alla fall i juli och augusti. Det annonserades flera gånger i veckan i Göteborgsposten och så här såg en förstasida ut med Bratten-annonsen på väl synlig plats, strax ovan mitten till vänster "Badorten Bratten" som rubrik.

Varje dag var det musik från en oktett från Kongl. Bohusläns regemente. Annonserna var undertecknade av A.T. Rydin som inbjödärade besökare till rymliga lokaler och verandor. Stora som små beställningar togs tacksamt emot och A.T. Rydin informerade samtidigt om att "Restaurationen och Cafét å Coldinu-orden hålles stängd från den 1 juli till den 1 september". Ångbåtstrafikens tider anges också i annonsen. Jag drar slutsatsen att A.T. Rydin var källarmästare på Coldinu-orden inne i Göteborg och höll sommarrestaurang i Malmstens nybyggda byggnader på Bratten.

Jag reflekterar vidare och tänker att Malmsten hade en förmåga att dra till sig rätt folk. Coldinu-ordens medlemmar kanske drog sig ut till Bratten då deras restaurang i stan var stängd, eller om inte, andra besökare åtminstone lockades av attordens källarmästare höll till där under sommarmånaderna.

Vilken mat som källarmästare Rydin bjöd på vet jag inte men jag har sett många räkningar på punsch, sherry och cognac. Jag ser framför mig ett sommarparadis där lättjefulla dagar och glada kvällar spenderades. Och naturligtvis att folkhälsan förbättrades!

Den 30e augusti var det säsongavslutning på Bratten och stort fyrverkeri!

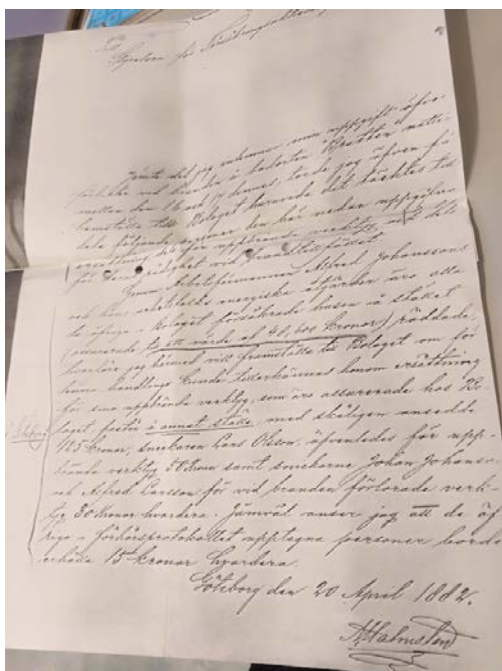
När jag har letat igenom tidningarna har det flimrat förbi en notis om att vädret sommaren 1882 varit varmt och soligt. En bra start för Badorten Bratten!

Jag önskar att jag hade kommit så långt i mina efterforskningar så att jag kunde se en förteckning över dem som hade tecknat aktier i Brattens Badhus AB. Kanske någon annan vill ta vid här och forska vidare (ett tips: *Sävedals häradsrätts arkiv, volym F IV, mapp nr 5, byggmästare A Malmsten konkurs*).

Men jag anar att flera av de 146 fordringsägarna i konkursen hade satsat pengar där och som de inte ville se förlorade.

Medan jag har berättat om Malmstens byggande av den stiliga restaurangen har jag bortsett från en händelse. Mitt under byggnationen utbröt nämligen en brand på Bratten i en byggnad som brann ner helt. Den var "assurerad" i försäkringsbolaget Skandia till 16 000 kronor. Det finns ingen antydning om att det skulle handla om nybygget utan om en redan befintlig byggnad. På Universitetsbiblioteket i Göteborg finns ett spännande material där jag har hittat information om eldsvådan. Bland annat en förteckning över "inventarier uppbrända vid eldsvåda å restaurationen på Bratten natten mellan 16 till 17 april 1882" och i bolaget Skandia brandförsäkrade för kronor 6 500 enligt brandförsäkringsbrevet no 24087. Där finns ett förhör med anledning av branden samt ritningar på restaurangen med en markering om var branden uppkommit.

Ur försäkringsbolagets synvinkel måste man försäkra sig om att branden inte var anlagd och förhör var självklart. Den nerbrunna byggnaden låg kanske i vägen eller var helt onödig eller skämde helheten med tanke på det nya bygget. Men något sådant skumrask finns ingen antydning om i materialet. Förutom inventarieförteckningen finns några handskrivna brev från Malmsten till försäkringsbolaget där han högaktningsfullt å sina arbetares vägnar bad att de snarast skulle få ersättning för de verktyg som de behövde för sin utkomst och som brunnit upp. Förmannen Alfred Johansson och hans arbetsfolk fick i brevet beröm av Malmsten för sina energiska åtgärder vid eldsvådan vilket räddade merparten av de hotade byggnaderna. Malmsten rekommenderade brandförsäkringsbolaget att arbetarna dessutom skulle få en ersättning med 15 kronor vardera. Den 23 maj skriver fyra av arbetarna, Cl.G Kristensson, C.L. Westerberg, N.P. Landgren samt F.L. Larsson till Skandia och tackar för att de erhållit 10 kronor vardera.

Malmsten skriver till försäkringsbolaget Skandia och ber dem ge en gratifikation till rådigare arbetare som lyckades att begränsa elden. Källa: Kjell Hjerns efterlämnade papper på Universitetsbiblioteket i Göteborg.

En forskares dröm - Kjell Hjerns dokument om Malmsten

Innan jag går vidare med vad som hände 1882 måste jag berätta hur jag kom över bland annat ovanstående spännande dokument. Det handlar om mitt "möte" med **Kjell Hjern, journalist och författare**, född 1916 och verksam i Göteborg fram till sin död 1984. Jag fick ögonen på hans namn i Facebook-gruppen Det gamla Göteborg. Kjell Hjern hade samlat material om Landala och hans efterlevande överlämnade detta till Universitetsbiblioteket. Det lät som värt att åka till Göteborg för att kolla tyckte jag och beställde fram Kjell Hjerns papper tillsammans med John Halls teckningar på Landala Herrgård från ca 1820. Det var ju skojigt att se John Halls teckningar (dem ska jag återkomma till) men Kjell Hjerns papper var en chock, i positiv mening. Det visade sig att de två arkivkapslarna till tre fjärdedelar innehöll material om Anders Malmsten.

Överst i Kjell Hjerns material fanns

- anteckningar på kollegieblockspapper som handlade om var Malmsten var född, vem hans föräldrar var, noteringar från mantalslängder från 1863 och framåt. Malmstens giftermål med Alma Bengtsson, de barn de hade tillsammans och Malmstens koppling till Carl Bengtsson som alltså var hans svärfar. Annonserna i Industri- och adresskalendern. Vem som enligt kyrkoböckerna var skrivna på Landala. En notering och hänvisning till "boken om Styrö" att Malmsten skulle ha köpt upp ett halvt hundratal tomter utöver köpet av den Öbergiska egendomen. En notering om "en vinkällare med flera hundra buteljer. En låda med påskriften tillhör Carl Bengtsson i Frändtorp" innehållande olika dokument tillhörande svärfadern".
- Det fyra sidor långa köpebrevet 13 januari 1877 mellan Göteborgs stad och Malmsten om försäljningen av Landala. "Staden eger tillträda egendomen den 14e nästkommande Mars."
- Brev 10 maj 1879 från husägare i Landala ställt till Drätselkammaren i Göteborgs stad, en klagan över att deras arrende på 50 år är uppsagt. De har inte råd att flytta till något annat ställe och har satsat allt de förmår i de hus de har byggt på billig arrendemark.

- Materialet över branden på Styrösö Bratten 16-17 april 1882 som jag redogjorde för tidigare.
- Brev daterat 19 september 1882 från Malmsten med anledning av branden på Landala 18–19 september 1882 till försäkringsbolaget Skandia. Ytterligare ett brev till försäkringsbolaget skrivet den 26 september.
- Förteckning över de inventarier som dels är uppbrända, dels räddade vid eldsvådan å Landala Herrgård mellan den 18 och 19 september 1882 och i bolaget Skandia brandförsäkrade för kronor 19400 enligt brandförsäkringsbrevet No 24810.
- ”Protokoll hållet på Bratten å Styrösö Socken den 9 december 1882 vid polisförhör för utrönande av orsaken till byggmästaren A. Malmstens den 6 i denna månad härstädes timade död.”
- En avskrift av en tidningsnotis om Malmstens död.
- Noteringar och detaljer om bouppteckningen den 9 mars 1883 efter Malmstens död.

Jag har funderat mycket över hur det kommer sig att Kjell Hjern fördjupade sig så i Malmsten. Det räcker kanske med att tänka att han var engagerad i Landala ”på grävskopornas tid” och fann en person som det var värt att skriva en artikel om. Vilket han alltså inte hann med i så fall. Jag tänker också på att handelsträdgården som fanns i gamla förvaltarbostaden på Landala kallades Hjerns Handelsträdgård. Allt enligt *Svar om stan, GP, 3 december 1998*. Var Kjell Hjern en släkting till någon som bott där? Var han kanske själv född där och därav hans intresse för platsen och flydda tider?

Kjell Hjern avled 1984. Jag lämnar honom och tackar för att han på ett tidigt stadium gav mig en skjuts rakt in i Malmstens värld.

Hösten 1882

Det hade av allt att döma varit en lyckad första sommar på Bratten. Utöver det Malmsten planerade inom aktiebolagets ram hade han också ett uppdrag åt Lyckholms. Jäskällaren var redan för liten och skulle byggas ut.

Men hösten 1882 blev ödesdiger. Natten mellan 18 och 19 september brann Landala herrgård ner. I huset den natten befann sig Malmsten själv, husmamsell Anna Bohlin och pigan Inga. Var Alma och de tre små flickorna var vet jag inte men kanske var de och hälsade på mormor och morfar på Frändtorp.

Eldsvåda. Strax efter kl. 2 i dag på morgonen allarmerades brandkåren med anledning af eldsvåda i den staden tillhöriga, af byggmästare Malmsten innehafda egendomen i Landala. Den på ännu okänt sätt uppkomna elden härjade genom nästan hela hufvudbyggnaden och hade redan hunnit till större delen förstöra densamma, då brandkåren anlände, hvadan de släckningsåtgärder, som med den synnerligen kläna vattentillgången kunde åstadkommas, måste uteslutande afse skyddandet af närliggande byggnader, hvilka ock förblefvo oskadade — hufvudbyggnaden nedbrann naturligtvis till grunden. — Endast någon del af lösegendomen hann räddas.

En av notiserna i dagspressen om att egendomen Landala brunnit ner natten mellan 18-19 september 1882

Notiser var införda i GP samt GHT den 19e september samt i lördagstidningen Reform den 23 september.

Allt brann upp och Malmsten skriver samma dag till sitt försäkringsbolag följande:

Göteborg den 19 september 1882

Försäkrings Aktiebolaget Skandia!

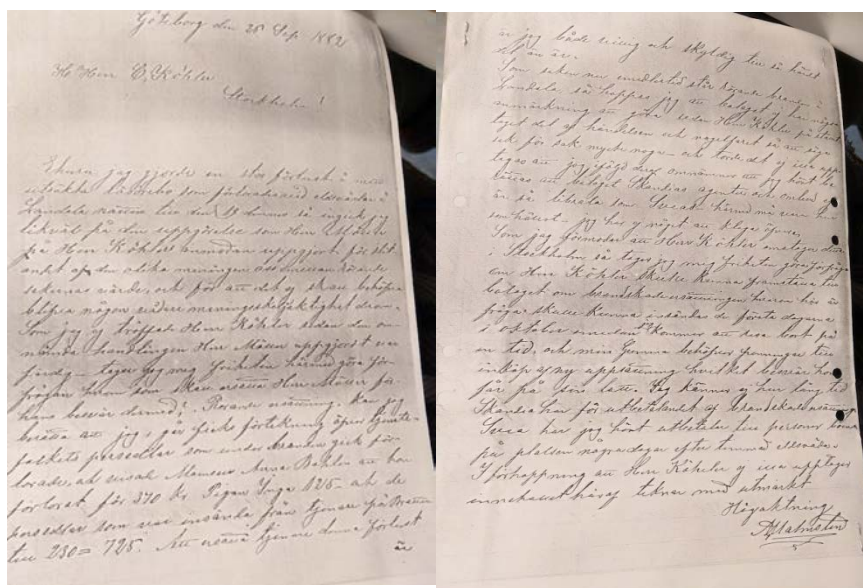
Boningshuset å Landala Herregård betecknat nr 1. har i natt totalt nedbrunnit, huset beboddes av mig, en Hushållsmamsell och en piga. Vi kom alla blotta och bara ut så jag har av min stora garderob ej mer än en nattskjorta och en Nattrock kvar, jag kan i den habiten ej själv infinna mig hos bolaget för att anmäla händelsen.

Elden har troligen kommit från en vedlår som var placerad i närheten af köksspisen der kokning förehaddes vid halv 11 tiden i går afton. En stor del av lösöret räddades i den del av byggnaden som brändes sist.

Så snart jag lyckast få mig kläder skall jag infinna mig hos bolaget.

Högaktningsfullt A. Malmsten

Och en vecka senare den 26 september skriver han ett nytt brev till Herr Köhler på Skandia, denna gång med en annan handstil, fin men inte så professionell, som får mig att tro att det första brevet är en avskrift och detta brev original med hans egen handstil. Han inleder med "Ehuru jag gjorde en stor förlust å mitt utsökta lösöresbo som förlorades vid eldsvådan å Landala å natten den 19e dennes..." och fortsätter med att framföra att hushållsmamsell Anna Bolin behövde ersättas med 370 kronor och pigan Inga med 125. Själv behövde han snarast ersättning så att han kan köpa kläder eftersom han skulle resa bort i början av oktober och "min Gumma behöfver penningar till inköp af ny uppsättning hvilket besvär hon får på sin lott." Gumma!

Brevet som Malmsten skrev till försäkringsbolaget en vecka efter branden

Vidare "Jag känner ej hur lång tid Skandia har för utbetalandet af brandskadeersättning. Svea har jag hört utbetala till personer boende på platsen några dagar efter timad eldsvåda. I förhoppning att Herr Köhler ej illa upptager innehållet häraf tecknar med utmärkt Högaktning A Malmsten."

En uppvisning av vilken metod som Malmsten använde sig av för att sätta press på sitt försäkringsbolag. Herr Köhler på Skandia informerades "med utmärkt Högaktning" om att konkurrenten Svea minsann visste att ageraskyndsamt!

I brandskadeanmälan ingår en mycket lång lista över det som gått förlorat i branden. För mig känns listan som en guldgruva där makarna Malmstens hem öppnar sig för oss. Det är bara att möblera Landala Herregård med alla möbler och pinaler på listan. Jag ska återkomma till det mot slutet av biografien.

Försäkringsbolaget Skandia måste ha gjort sitt och Malmsten fortsatte med sin verksamhet på Styrso.

Några månader efter den stora branden på Landala gjorde Malmsten sin sista resa den 5 december 1882. Då reste han på kvällen till Styrso med ångbåten Sjöfröken. Han skulle se till arbetena vid bryggorna och hade folk därute som jobbade med det och som han skulle prata med. När det var gjort tillbringade han kvällen med systrarna Christina och Helena Öberg, de "jungfrur" som han hade köpt egendomen av. Han var sig precis lik och vid samma lynne som vanligt. Han skulle övernatta i samma hus som systrarna bodde i, i ett rum på ovanvåningen som inte var isolerat men som hade en kamin att elda i. Innan han gick och la sig strax innan elva blev han tillfrågad av systrarna om han ville ha kaffe på morgonen innan återfärden till Göteborg och det ville han gärna. På samma våning som Malmsten, sov också byggmästare A Pettersson, och arbetarna Anders, Janne och Emmanuel Mattsson. Fram på morgonen vid 5 tiden hörde de hårda snarkningar och stön från Malmstens rum och vid 6 tiden skickades en piga upp till Malmsten för att väcka honom. Han var då "sanslös" och fradga stod runt munnen på honom. Det luktade starkt av kolos i rummet och en "orenlighet" fanns på golvet täckt med en tidning. Alla i huset skyndade till och Malmsten bars ut i det yttre rummet och behandlades med vatten och snö. Orgelnisten J.O Wallin tillkallades för att öppna hans åder men alla upplivningsförsök var förgäves och kl 7.35 den 6 december 1882 dog byggmästare Anders Malmsten.

Det hölls polisförhör med alla vittnen och andra som skulle kunna bidra med information. Det var rutin redan på den tiden att så skulle ske vid oväntade dödsfall och försäkringsbolagen hade också intresse av dödsorsaken. Alla var överens om att Malmsten omkommit genom kolos men företrädaren för försäkringsbolagen önskade för sakens skull rättsmedicinsk undersökning.

I Kjell Hjerns efterlämnade papper hittade jag polisförhöret. Jag tycker det är gripande och har skrivit av det ord för ord. Om stavningen och ordföljden ser konstig ut beror det på att det var så på den tiden. Jag tycker ändå att det är helt begripligt.

"Protokoll hållet på Bratten å Styrso socken den 9e december 1882 vid polisförhör utrönande av orsaken till Byggmästaren A. Malmsten den 6e i denna månad härstädes timade död.

På begäran av Assuransbolagen Skandia, Thule och Fylgia och på grund av Herr Kronofogden och Riddaren Herr L.J. Hedenskogs ordres den 8e i denna månad hade förrättningen till idag blifvit utsatt att hållas. - Såsom ombud för nämnda Assuransbolag anmäler sig v. Häradshövdingen Herr M. Corin och för enkan Alma Malmsten är Herr H. Gedda närvarande på grund av behöriga fullmakter.

Följande personer förhöras och berätta:

Jungfru Carolina Öberg:

Att hon på aftonen den 5e dennes tillika med sin syster Helena Öberg i deras bostad varit tillsammans med Malmsten och då erfarit att han kommit till Bratten för att bestyra om åtskilliga arbeten vid bryggorna m.m. Att fastän det i den i rummet der Malmsten låg befintliga jernkaminen förut eldats, rummet antagligen ytterligare behöfde uppvärmning enär väggarna äro af plank och illa försedda och inga innanfönster finnas; spjället ansåg hon vara mycket lätt af sig sjelf kunna falla igen genom luftdrag eller då en dörr hastigt stänges. Carolina Öberg hörde Malmsten vid kl 5 tiden på morgonen vara uppe och märkte då att han stängde en dörr såsom till nattkommoden och att han sedan begivit sig till bädden igen, der han kl ungefär 6 hittades sanslös och utan täcke. Att hon icke har någon anledning tro att Malmsten annat än af våda genom os omkommit.

Jungfru Helena Öberg:

Berättar i huvudsaklig överensstämmelse med systemen Carolina Öberg.

Pigan Sara Sjöberg:

Att hon kl ungefär 6 blifvit tillsagd av Carolina Öberg att gå upp och se till Byggmästaren, enär Carolina Öberg hörde liksom stönande ljud från honom och visste att han skulle gå med ångbåten kl 7.30 till Göteborg, att hon då fann dörrarne till det yttre rummet som till det vari Malmsten låg, vara olåsta; att hon kände stark oslukta redan i yttre rummet och att hon inne i rummet fann Malmsten liggande i soffan utan täcke och i medvetslöst tillstånd. Att spjället till kaminen då var slutet och att elden ännu svagt glimmade under kolen samt att kaminen var så varn att hon inte kunde hålla handen derpå. Malmsten hade gjort orenlighet i handfatet och jemväl på golvet hvaröfer låg en del av en tidning. Wanligt nattkärl fanns orördt i kommoden. Hon försökte väcka Malmsten men då detta ej lyckades sprang hon genast för att underrätta jungfrurna Öberg derom.

Carolina Öberg tillägger att hon om aftonen erbjudit Malmsten att få kaffe på morgonen innan han skulle resa till staden och antog han med tacksamhet detta erbjudande.

Byggmästare A. Pettersson:

Att han tidigt på morgonen tidigt dennes hörde någon rörelse i rummet der Malmsten låg, att han sedan vid 6 tiden blef tillsagd av flickan Sara Sjöberg att Malmsten ej kunde fås vaken och skyndade då tillika med arbetaren Anders Mattsson in , och emedan starkt kolos kändes ... buro de genast honom ut i yttre rummet, der de behandlade honom med vatten och snö för att återfå honom till sans.

Arbetaren Anders Mattsson:

Lika med Pettersson med tillägg att han tidigare på morgonen dagen ifråga hade hört Malmsten snarka och stöna hårdt och att de måste bryta upp munnen på honom för att få vatten deri.

Janne och Emanuel Mattsöner:

Lika med förenämnde arbetare och att fradga stod för munnen på Malmsten. Att Malmsten varit inne i arbetarnes rum på aftonen den 5e och då varit sig fullkomligt lik som vanligt.

Sjökapten O. Kristensson:

Att han vid ångbåtens ankomst från Göteborg, på aftonen den 5e dennes, mottog Malmsten, som då kom hit för att ställa om diverse arbeten ... att Malmsten för för att få varmt i sitt sofrum som är illa försett, och ej blev tillräckligt uppvärmt med ved, begärt cokes att elda kaminen med men då denna ej velat brinna begärt och fått något stenkol, varmed eldats senare på qvällen, att Malmsten då Christensson ungefär kl 10.45, skjilts från honom, var vid normalt tillstånd, att stark ostlig vind rådde om natten, varaf genom luftdrag Christensson anser att spjället i kaminen, som är mycket löst och vingligt, har kunnat falla igen.

Att, då Christensson blev uppkallad på morgonen kl strax efter 6, och inkom i sofrummet der Malmsten legat, kände så stark osluktt att fönstret måste öppnas; att Malmsten då var utburen i yttre rummet, sanslös och behandlades då med vatten och snö, att spjället i kaminen lätt föll igen då man öppnade det, och att svag eld ännu fanns i kaminen. Christensson försäkrar sin bestämda mening att Malmsten av våda genom os omkommit, och hade han sig bekant att Malmsten på morgonen den 6e ämnade sig resa till Göteborg med ångbåten.

Orgelnisten J.O Wallin:

Kl ungefär 6.30 kallades jag till Bratten för att öppna Malmstens åder. Då jag kom dit fann jag Malmsten sanslös och tungt andande med fradga för munnen, men pulsen gick då normalt. Jag ville genast öppna ådern men afråddes derifrån av de omkringstående, enär de hoppades kunna derförutan väcka honom till sans. Efter en stund tycktes pulsen vilja afstadna, då jag genast högg upp ådern på båda armarna, hvarvid något körsbärsfärgat blot utflöt, hvarefter döden nästan omedelbart följde.

Befälhafvaren å ångbåten Sjöfröken C. Pettersson är närvarande och upplyser att Malmsten som den 5e om aftonen ankom med honom till Bratten, jemväl sagt sig skola med samma lägenhet den 6e på morgonen återvända till Göteborg.

Samtliga intyga att Malmsten avled ungefär 7.35 förmiddagen den 6e i denna månad, utan att sedan han på morgonen anträffades hafva kommit till sans.

Herr M. Gedda anför, att Fru Malmsten i samtal med honom yttrat, det hon icke har ringaste anledning att misstänka att hennes man annat än av våda omkommit, och hon har särskilt nämnt att Malmsten brukade vara högst angelägen om mycket hög värmegrad i sofrummet, och att Malmsten velat det hon skolat följa honom till Bratten vid nämnda tillfälle, hvilket hon dock på grund af något hinder ej kunnat. Gedda förevisa intyg av Herr Doctor P. Silfversköld från Göteborg, som genast efter dödstillfället tillkallats och anländt till Bratten, att Malmstens död förorsakats av kolosförgiftning.

Herr A. Carlsson från Göteborg, biträde hos Malmsten, berättar att han, som förut i höst bebott det rum, hvari Malmsten låg ifrågavarande natt, observerat att spjället i kaminen af sig själfvt fallit igen vid tvenne tillfällen då han eldade, och att Malmsten var ytterst återhållsam vid förtärande av starka drycker, dock att han vanligen brukade begagna rödvin i vatten då detta var dåligt. Carlsson har ingen anledning misstänka att Malmsten af annat än våda omkommit.

Herr Gustaf Hallberg, likaledes biträde hos Malmsten, instämmer i Carlssons yttrande, med undantag av hvad som rörer Kaminspjället, hvarom han endast vet hvad Carlsson för honom förut berättat eller enahanda hvad derom ofvan anförts.

Häradshöfding M. Corin hemställer såsom ombud för förenämnda försäkringsbolag, huruvida icke, och fastän han för sin del vid undersökningen intet funnit, som kan gifva anledning att Malmsten

annat än af våda omkommit, Konungens Befallningshafvande borde förordna rättsmedicinsk undersökning å Malmstens döda kropp, enär hans hufvudmän begärt sådant.

Undertecknad får för sin del, oaktat hvarken vid den strax efter dödstillfället af mig gjorda undersökningen eller nu framgått det ringaste, som kan gifva anledning till annat antagande än att Malmsten af våda genom kolos, icke förty och enär Malmsten den 5 dennes på aftonen anlände hit till Bratten frisk och sund, hemställa det Konungens befallningshafvare täcktes förordna medico legal besiktning å Malmstens lik.

Sålunda förrättat betygar

Ex officio

Hr.J. Sallander

Rätt afskrivet styrker

Göteborg i Landskansliet den 28e december 1882

Ex officio

Carl Hafström

Mina konkreta reflektioner handlar om den behandling som Malmsten fick av de förskräckta människor som skyndade till honom i hans sanslösa tillstånd. Vatten och snö? Vatten för att dricka, men snö? Gned de honom med det, som vid förfrysningsskador, eller? Och öppna en åder som orgelnisten till slut gjorde, var det för att syre skulle komma in i blodet och byta ut den dödande kolmonoxiden? Åderlåtning vet vi förekom i medicinskt syfte men inte på det viset. Och ordet orgelnist? Jag googlar men Google ger inget svar. Organist är det säkert tänker jag. Han spelade i kyrkan på orgeln och han var den på ön som kunde skära upp en åder. Konstig kombination tänker vi, men bra att ha någon, oavsett övrig profession, som kunde utföra denna drastiska men nödvändiga åtgärd, åtminstone för den tidens medicin.

Men nu var Malmsten död och den 7 december fanns en notis införd i Göteborgsposten.

Ibjälosad. Egaren af badorten Bratten och flere hus här i staden, byggmästare **A. Malmsten**, påträffades vid sextiden i dag på morgonen i sanslöst tillstånd i det rum uti en å Bratten befintlig byggnad, der han i går qväll gått till hvila. Hr Malmsten medföljde ångaren „Sjöfröken“ i går e. m. från Klippan ut till Bratten och var såväl under hela resan som när han tog god natt, för att gå till hvila, frisk och, efter hvad som kunde märkas, vid godt lynne. Vid fyratiden på natten hade i huset boende personer hört honom gå uppe, antagligen i afsigt, såsom de trodde, för att fyra på i järnkaminen. Han hade på qvällen bedt om fyrkol och äfven fått sådana. På morgonen vid sextiden, då kapten Pettersson å ångaren „Sjöfröken“ kom in för att väcka honom att medfölja till staden, fann denne honom emellertid såsom sagdt i sanslöst tillstånd. Kapten Pettersson bar honom då genast ut i ett annat rum och rullade samt gned honom med smör, så att han åter kom till sig. Efter en stunds förlopp befanns emellertid lifvet för alltid hafva flytt. Hr Malmsten efterlemnar hustru och barn.

Notis införd i GP den 7 december om att byggmästare Malmsten omkommit genom kolos

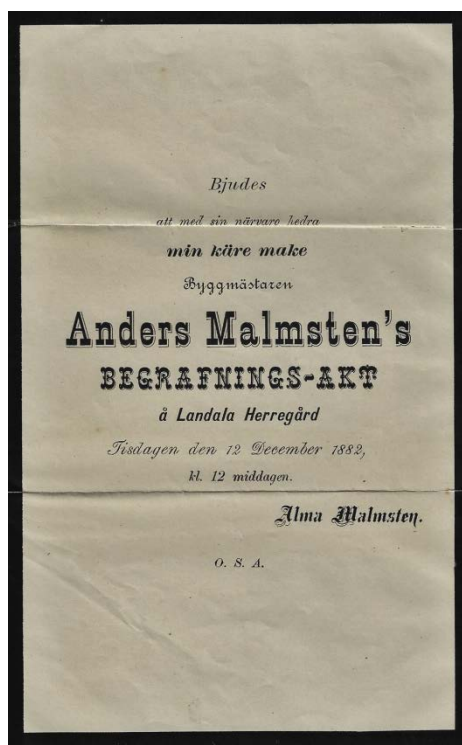
Och samma dag en dödsannons undertecknad av hustrun Alma Malmsten född Bengtsson

Att
Byggmästaren
Anders Malmsten,
född i Östads församling d. 15 Febr. 1834,
afled genom olyckshändelse å Bratten den
6 Dec. 1882, sörjd och saknad af maka, 3
minderåriga barn, svärföräldrar, släktingar,
många vänner jemte trogna tjänare, varder
härmed tillkännagifvet.
Göteborg, Landala Herregård d. 6 De-
cember 1882.
Alma Malmsten,
född *Bengtsson.*

Annons i GP den 7 december införd av hustrun Alma om att hennes man avlidit genom olyckshändelse.

Tänk som livet kan förändras i ett slag. Det var redan upp och ner för Alma och de tre små som ett par månader tidigare förlorat sitt hem i branden på Landala. Jag tänkte först att Alma och hennes faderlösa döttrar kanske flyttade ”hem” till Frändtorp men ser i husförhörslängderna att de inte gjorde det. Där står det noterat att de flyttade från Landala 12/4 1883 till Domkyrkoförsamlingen. Så när dödsbudet kom befann sig Alma på Landala, i förvaltarbostaden får man förmoda, båten från Styrso tog en timme, att ta sig från kajen till Landala en halvtimme. Cirka två timmar efter det att Malmsten dog fick Alma det förskräckande beskedet. Dagen innan hade han frågat henne om hon kunde följa med honom ut till Styrso. Och nu var han död.

De känsloyttringar som finns bevarade står att läsa i dödsannonsen. Sex dagar efter dödsfallet begrovs byggmästare Anders Malmsten, sörjd och saknad av maka och tre minderåriga barn, svärföräldrar, släktingar, många vänner och trogna tjänare.

Inbjudan till begravningen skedde privat till utvalda gäster, inte genom dödsannonsen som numera är vanligt. Och akten var inte i en kyrka utan på "Landala Herregård". Jordfästningenägde rum på Östra Kyrkogården där hans grav finns.

Nu var de små flickorna Olga 5 år, Elin 3 år och Victoria 1 år faderlösa och förmyndare utsågs. Jag läser på om förmyndarskap i slutet av 1800 talet och ser att det inte var självklart att minderåriga barn fick förmyndare om fadern avlidit. Men Alma var bara 24 år och kvinnor (ogifta) blev myndiga först vid 25 års ålder. Giftna kvinnor stod under mannens förmyndarskap. Alma var alltså en 24 årig omyndig änka med tre små barn och vars avlidne make hade affärer högt och lågt. Jag har förstått att en änka fick ansöka hos Rådhusrätten att få förmyndare utsedd till sina faderslösa barn och Alma valde handlaren Otto Bolm.

Otto Bolm var målarmästare, ordförande i Hantverksföreningen och representerade hantverkarna i Borgerskapets äldste, kort sagt en betrodd man i staden med en lång rad styrelseuppdrag i kommunala förvaltningar och styrelser samt uppdrag i olika beredningar.

Otto Bolm och Anders Malmsten hade en del gemensamt. De var jämnåriga och grannar i Landalabergen. Bolm bodde på Brandtdala landeri och Malmsten på Landala Herregård. Och de hade båda butik respektive kontor på Södra Larmgatan, på var sin sida om gatan. Där fanns säkert en vänrelation mellan familjerna.

Det är ordning och reda i samhällsmaskineriet och bara en vecka efter begravningen, den 13 december infördes i Göteborgs Handels- och sjöfartstidning den första anmodan att anmäla till dödsboet om man hade fordringar eller skulder till detsamma med anledning av den förestående bouppteckningen. Vid fem tillfällen fram till den 23 december infördes denna uppmaning.

I anseende till förestående bouppteckning efter afdne byggmästaren Anders Malmsten i Långdala, anmodas de, som hafva fordringar i sterbhuset eller till detsamma häfta i skuld att, så fort sig göra låter, derom anmäla hos undertecknad Gedda, som träffas hvarje förmiddag mellan kl. 10 och 1/2 2 å „Allm. Pensions- och Enkekassans“ kontor härstädes.

Göteborg den 12 Dec. 1882.
 ALFR. SÖDERBERG. HERM. GEDDA.
 Utredningsmän i boet.
 (10600)

Denna annons fanns införd vid fem tillfällen i Göteborgs Handels- och sjöfartstidning i under tiden 13 – 23 dec 1882. De som har fordringar eller skuld i Malmstens dödsbo uppmanas anmäla sig utredningsmännen i boet, Alfred Söderberg och Herman Gedda.

Bouppteckning och konkurs

Exhib. Göteborgs Rådhusrätt den 15e mars 1883. 437 63.

År 1883 den 9 mars förrättades bouppteckning efter Byggmästaren Anders Malmsten, som avlidit den 6 december förlidet år, 48 år gammal, och efterlämnat jämte enkan Alma Carolina f. Bengtsson, såsom arvingar:

döttrarna, Olga Andrietta Charlotta född den 30 januari 1877

Elin Andrea Charlotta född den 12 maj 1879, och

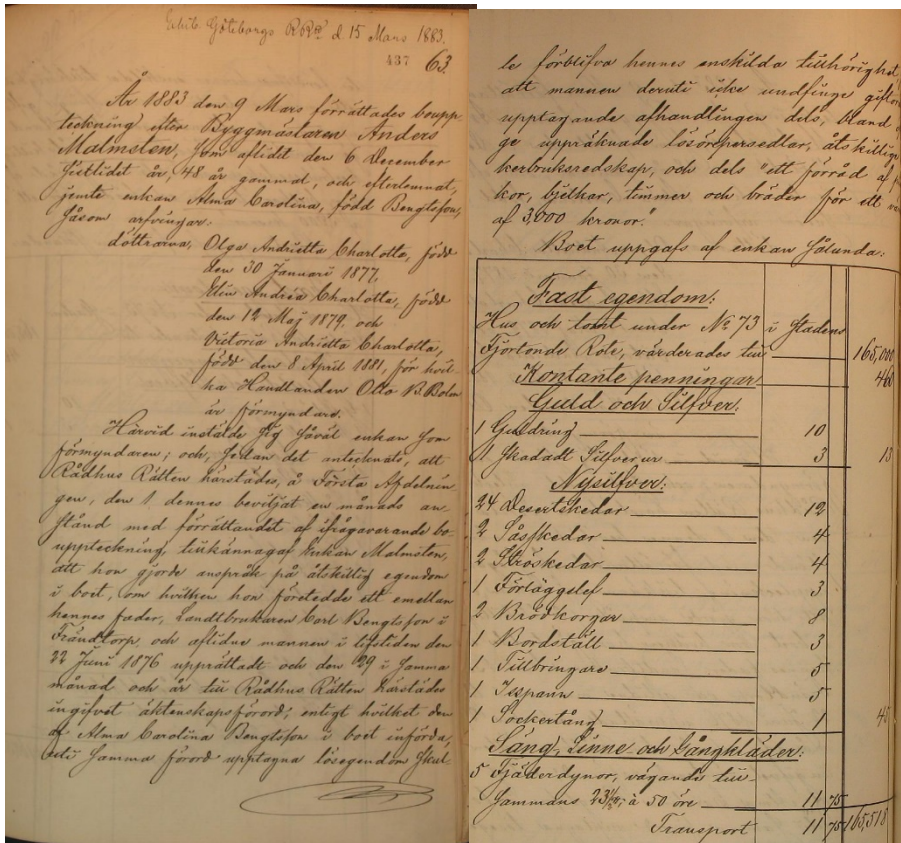
Victoria Andrietta Charlotta född den 8 april 1888, för hvilka Handlaren

Otto B. Bolm är förmyndare.

Härvid instälde sig såväl enkan som förmyndaren; och, sedan det antecknats, att Rådhusrätten härstädes, å Första Avdelningen, den 1 dennes beviljat en månads anstånd med förrättandet af ifrågavarande bouppteckning, tillkännag af Enkan Malmsten, att hon gjorde anspråk på åtskillig egendom i boet, om hvilken hon företedde ett emellan hennes fader, Landtbrukaren Carl Bengtsson i Frändtorp, och afdne mannen i livstiden den 22 juni 1876 upprättadt och den 29 i samma månad och år till Rådhusrätten härstädes ingifvet äktenskapsförord, enligt hvilket den av Alma Carolina Bengtsson införda, uti samma förord upptagna lösegenom skulle förblifva hennes enskilda tillhörighet, att mannen deruti icke undfingegiftor... (antagligen giftorätt), upptagande afhandlingens dels, bland ... (oläsligt) uppräknade lösörespersedlar åtskilliga åkerbruksredskap, och dels ”ett förråd av plankor, bjelkar, timmer och bräddor för ett värde av 3000 kronor.”

Boet uppgavs av enkan sålunda:

Och här följer uppräknningen som inleds med huset på Avenyn upptaget till ett värde av 165 000 kronor och fortsätter med en värdering av lösöret till 518 kronor. Och uppräknningen innefattar ett begränsat lösöre och inga möbler, de hade ju brunnit upp.

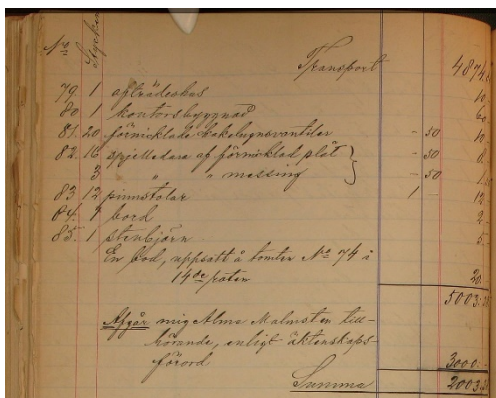

De två första sidorna av bouppteckningen 9 mars 1883

De följande åtta sidorna har rubriken *Inventarier i Materialgården och landar* på en summa av 5003 kronor och 28 öre.

Bouppteckningen avslutas med

”Afgår mig Alma Malmsten tillhörande, enligt äktenskapsförord, 3000 kronor.”

Bouppteckningens sista sida: Afgår mig Alma Malmsten tillhörande, enligt äktenskapsförord, 3000 kronor.

Varför togs ingenting av ägandet på Bratten med? Därför att det var ett aktiebolag och sköttes på egen plats där jag inte har varit och forskat? Plats för den hugade att fortsätta undersökningen.

Nåväl, nästa fråga är om tillgångarna räckte till att täcka de ekonomiska kraven till boet? Det gjorde de inte och den 21 maj 1883 hölls ett sammanträde i Rådhusrätten i Göteborg i Konkurs- och urarvsmålet efter avlidne Byggmästaren Anders Malmsten.

Protokollet är tjockt. Det tjockaste av dem alla i konvolutet med sex konkurser, varav ett rör Malmsten. Det finns på Riksarkivet i Göteborg under beteckningen

Göteborgs Rådhusrätt Konkurs 19/1883 21/5. E VI:a 549.

Jag har suttit på Riksarkivet totalt sex sju dagar och gått igenom handlingarna med den förmåga jag har, oerfaren av konkurser och affärer, växlar och reverser, banker och borgenärer. Men ändå har jag varit intresserad och tycker mig ha snappat upp vilken värld Malmsten levde i, hur han levde i den och vilket kontaktnät han hade. Det var här jag upptäckte hans koppling till Lyckholms bryggerier.

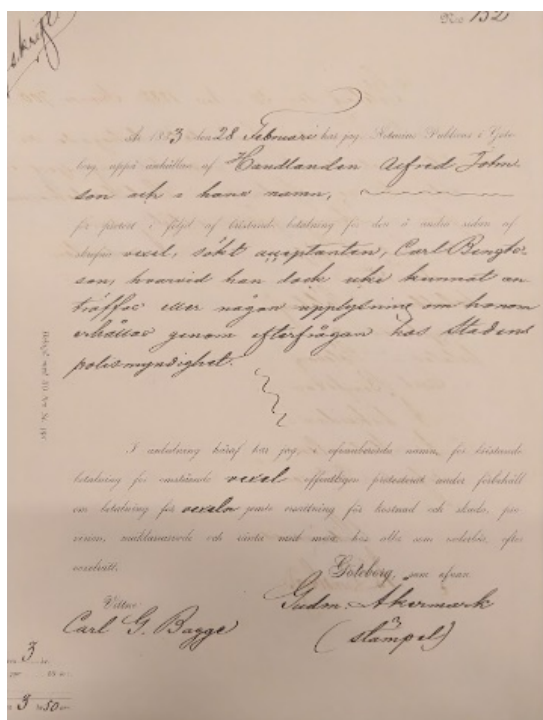
För översiktens skull fortsätter jag med att säga att dödsboet har 146 fordringsägare. Det handlar om allt från sand, plank och brädor, kakelugnar och klädkrokar, punchoch vichyvatten, kostnader för juridisk rådgivning och annonser, vidare till pälsmuffar, morgonrockar och böcker. Jag skulle säga att större delen av den tidens göteborgska affärsidkare finns representerade i materialet.

Det är många bankaffärer, reverser och växlar som sedan Malmsten dött har förfallit till betalning. Vad jag kan se har han skött betalningarna fram till sin död. Riksbanken, Göteborgs Folkbank och Göteborgs Köpmansbank var hans långgivare. Många privata långgivare dessutom, därtvå namn framträder, hans svärfar Carl Bengtsson och ägaren till Emiliedals bryggerier AF Ericson. Örgryte kommun var också en stor långgivare.

Varje lån skulle ha sin säkerhet och ibland i form av tre borgenärer. De namn som undantagslöst förekommer är just svärfadern Carl Bengtsson och bryggaren AF Ericsson. Det tredje namnet varierar, filosofie doktorn AW Ekman på Lerjeholm eller organisten JP Lindell eller den som skulle komma att bli dottrarnas förmyndare, Otto Bolm. Alla dessa var välkända profiler i staden och den som är intresserad kan läsa om dem på sajten Det gamla Göteborg (gamlagoteborg.se).

De vred sig säkert i plågor över den uppkomna situationen då de som borgenärer inte kom lindrigt undan. Räntan var 6 %. Den 3 januari 1883 söktes Carl Bengtsson (Malmstens svärfar) av Notarie Publicus för delgivning utan att anträffas.

”År 1883 den 28 februari har jag Notarie Publicus i Göteborg uppå anhållan av handlaren Alfred Johnsson och i hans namn för protest i följd av bristande betalning för den å andra sidan afskrifvna växel, sökt acceptanten, Carl Bengtsson, hvarvid han dock icke kunnat anträffas eller någon upplysning om honom erhållas genom efterfrågan hos stadens polismyndighet”.

Notarie publicus Gudmund Åkermark söker Malmstens svärfar Carl Bengtsson 28 febr 1883 för att få betalt för en förfallen växel. Bengtsson står ej att finna och inte heller polisen vet var han finns.

Jag har svårt att föreställa mig att den välbeställda och välfrejdade lantbrukaren Carl Bengtsson någonsin tidigare hade hållit sig undan. Och framförallt varit efterfrågad hos polismyndigheten.

Borgenärerna hade självfallet varit medvetna om risktagandet men framför allt fulla av förtroende för Malmsten och med siktet inställd på att deras satsningar skulle löna sig. De vågade riskera egna medel eftersom Malmsten var en person som fick saker gjorda. Och det tänker jag att han också var.

Men bokföring var inte Malmstens starkaste sida enligt konkursmassans sysloman.

”Till Rådhusrätten i Göteborg

Enär klockaren AB Block härstädes uti aflidne Byggmästre A Malmstens konkurs- och urarvabo enl. till RR´s ingifna trefalt Conto Curant efterbevakat ett belopp av Nio Hundratjugo kronor och 47 öre, få undertecknade konkursmassans sysloman, som på grund av det orediga skick vari konkursboets böcker och räkenskaper befunnits, ej kunnat därav utröna Blocks fordran, yrka det RR täcktes åligga klockaren Blom att med ed styrka riktigheten av den gjorda bevakningen.

Göteborg den 20 okt, 1884

Alfr. Söderberg

Herman Gedda”

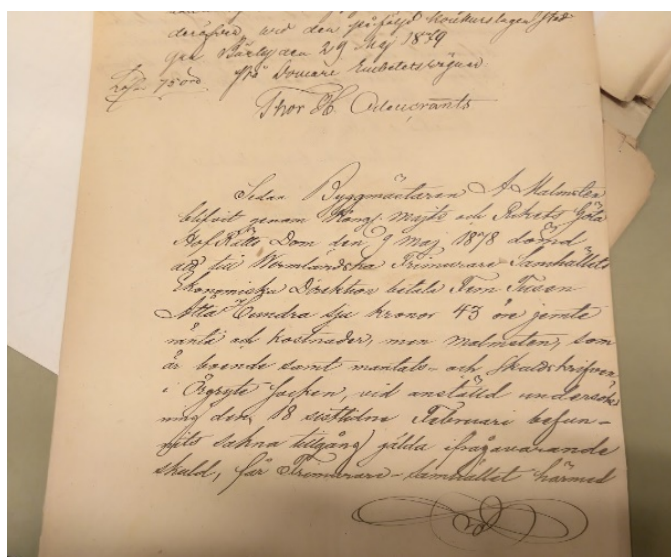
Det gör mig ont att läsa att det var sådan oreda i räkenskaperna. Malmsten tänkte säkert som alla som "vet" att de har framtiden för sig att det där skulle han ta tag i när han fick tid. Att dö mitt i språnget som Malmsten gjorde var inget han räknade med.

Malmsten köpte Bratten av systrarna Öberg den 28 februari 1881. Köpeskillingen var 45.000 kr. Han hade säkert något att lämna i handpenning men i första hand stod han i skuld hos systrarna. Och det behövdes pengar till de stora planer han hade för Bratten och han behövde låna. Till tidigare nämnda 6 % ränta. När jag tittar på den förteckning jag har gjort över datumen för lånens ingående ser jag att aktiviteten är särskilt stor sommaren 1882. Malmsten jobbade med att hålla sig flytande, det vill säga att hålla fordringsägarna stången med att betala räntorna på förfallodagarna. Det lyckades han med men hur? Genom att ta nya lån? Och hoppas på att han skulle kunna hålla skeppet flytande till nästa stora affärsuppgörelse. Jag vet inte. Det är rörigt i bokföringen.

I släkten har det funnits ett rykte att Malmsten tog livet av sig. Min pappa nämnde inget sådant men bland mina många fastrar fanns det en eller två som var säkra på det. Ingenting i samtidens utredning pekade emellertid på det. Alma uttalade i polisutredningen atthon inte hyste minsta tvivel om att hennes man "annat än av våda omkommit". Men en konkurs var skamlig och barnbarnen tyckte kanske att deras morfar borde skämmas.

Jag har pratat med några utomstående personer om teorin att Malmsten skulle ha begått självmord. En var själv byggmästare med egen firma och den andre en person som i familjekretsen gjort sig känd för uttryck som att "pengar ska jobba". Båda tyckte att Malmstens förhållande till pengar, till sina projekt och sin egen förmåga, var normal för hans typ av verksamhet. De uttryckte stor respekt för hans arbete och produktion. Malmsten hade otur helt enkelt som dog vid fel tidpunkt och alldeles för tidigt.

Innan jag lämnar Malmstens yrkesverksamhet och går över till familjedelen av hans liv vill jag återknyta till min frustration över att jag har hittat få detaljer om hans liv före mitten av 1870-talet. Men något har jag hittat. Vid sidan om konkurshandlingarna i samband med hans död fann jag en annan konkursbegäran från ett samröre med Wermländska frimurarsamhället. Den 7 mars 1870 upprättades en räkning enligt vilken frimurarsamhället hade att fordra 5807, 34 kr + ränta från den 31 december 1869 + lagsökningskostnader.

Konkursbegäran upprättad den 29 maj 1879 från ett samröre med Wermländska frimurarsamhället 1869.

Räkningen var tydligen omtvistad, Malmsten hade inte betalat och den 29 maj 1879 begärdes han i konkurs om han inte betalade inom 14 dagar. Det gjorde han och den 5 juni återkallades konkursansökan.

Vad Malmsten hade haft att göra med Wermländska frimurarsamhället runt 1869 hade varit roligt att veta men det framgår inte.

Familjeliv och livet på Landala Herrgård

Alma och Anders gissningsvis före giftermålet 1876. Och likadels gissningsvis bär Alma sin fästmansgåva - örhängen och brosch (se brandskaeprotokollet)

Det finns en berättelse i familjen om att Anders Malmsten, redan när Alma var spädbarn, bestämde sig för att gifta sig med henne, vilket säger att han och Alma Bengtssons familj kände varandra tidigt. Mellan Ålanda Sörgård, där Anders var född, och Utby, där Almas familj bodde, var det visserligen långt, minst tio mil men där låg ett tegelbruk som Almas pappa ansvarade för. Och Anders behövde tegel utan långa transportsträckor till Göteborg där han säkert tidigt hade sitt fokus. Anders var således Carl Bengtssons kund och jag föreställer mig att dessa två hade vissa likheter utan inbördes konkurrens. Båda hade ambitioner var och en inom sitt.

Alma växte upp och när hon var 18 år, på midsommarafton 1876 gifte hon sig med Anders som väntat så länge på henne. Så länge att otåligheten hade tagit över före dagen D. Alma var gravid i tredje månaden när hon åkte till kyrkan i den med vittsiden klädda bröllopsvagnen. Ett ståndsbröllop bekostat säkert av far men också av brudgummen som året innantagit första steget i sitt livs affär i och med köp av Landalaegendomen. Ingen såg att Alma var gravid men mor, hon visste nog. Med tanke på den stränga sexualmoral som rådde i samhället vid den tiden, är det anmärkningsvärt att Anders utsatte sin fästmö för risken att bli gravid innan bröllopet. Han var även en man som strävade efter anseende. Men som någon sa när jag uttryckte min lätta förvåning över att Alma var med barn innan bröllopet, "Hon kanske var med på det". Jag tänker att bondesamhället som båda hade sina rötter i, var mer tillåtande än borgerlighetens. Synen var mer pragmatisk om paret väl gifte sig och

att gränsen gick vid att ”ha barn på bygden”. Att så länge barnen var födda inom äktenskapet och arvslinjen ohotad så glömdes ”lönskaläget” bort. Att ha sexuellt umgänge innan äktenskapet kallades ”lönskaläge” och var straffbart fram till 1864, bara tolv år innan Alma och Anders gifte sig.

Att bröllopsvagnen var klädd i vitt siden har jag fått veta av kusin Birgit född 1930. Hon berättade att vagnen hade tagits om hand av Almas och Anders mellandotter Elin och kunde årtionden efteråt beskådas i hennes trädgård. Hon berättade också att Alma på sin ålders höst hade fått ett hem hos Elin och att Alma beskrev en märklig känsla när hon såg bröllopsvagnen stå där i trädgården. Jag kan tänka mig det. Minnen av ett liv, som som totalt ändrats efter bara fem års äktenskap sköljde nog över henne och därefter hade det gått en mansålder. Alma överlevde sin man med 58 år och dog 1940. Birgit och hennes yngre syster Barbro är nog de enda som har minnen av sin mormors mor Alma.

Anders Malmsten hade sålt Landalaegendomen men arrenderade den så kallade herrgården. Där installerade han sin Alma. Barnen kom i jämn takt och det hann bli tre små flickor innan Anders förtidiga bortgång. Olga (min farmor) föddes i januari 1877, Elin i maj 1879 och Victoria (Poa) i april 1881.

När min pappa berättade att hans mamma var född på Landala Herrgård såg jag framför mig en gulmålad stor byggnad på två våningar och en allé som ledde upp till en ståndsmässig entré. Jag hade svårt att föreställa mig var i Göteborg detta stiliga boende skulle ligga, det var nåt med Chalmers och Aschebergsgatan. Men nu kan jag säga att jag vet exakt läge och också exakt hur det såg ut.

Läget var där Chalmers har sin entré och när jag står där och ser hur bergsknallarna runt omkring formar som en skyddande dal tycker jag att det är en vacker plats. Jag försöker tänka bort spårvagnshållplatsen och den trafikerade Aschebergsgatan och den nutida urbana utsikten norrut och lyckas hyggligt med det. Vackert läge med andra ord. Aschebergsgatans sträckning stämmer överens med den väg som ledde från staden till Landala.

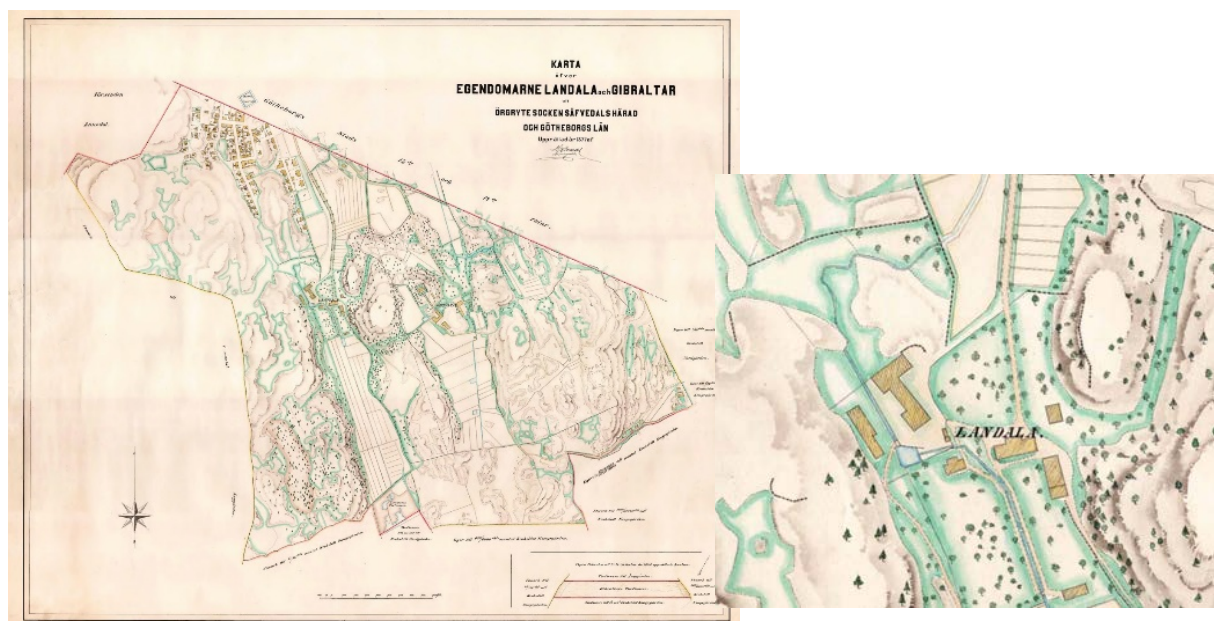

Bild till vänster: Brandels karta över Landala och Gibraltar 1877

Bild till höger: Del av samma karta

Bilden till vänster: Brandförsäkringsbrevets plankarta från 1876. Jag har vänt den upp och ner för att få väderstrecken rätt. Norr är överst och Syd nederst

Bilden till höger: Landala herrgårds nedbrunna stora mangårdsbyggnad inritad (blått hus) på karta från 1914 där man ser de då existerande Holtermanska sjukhusbyggnaderna samt kvarteret öster därom.

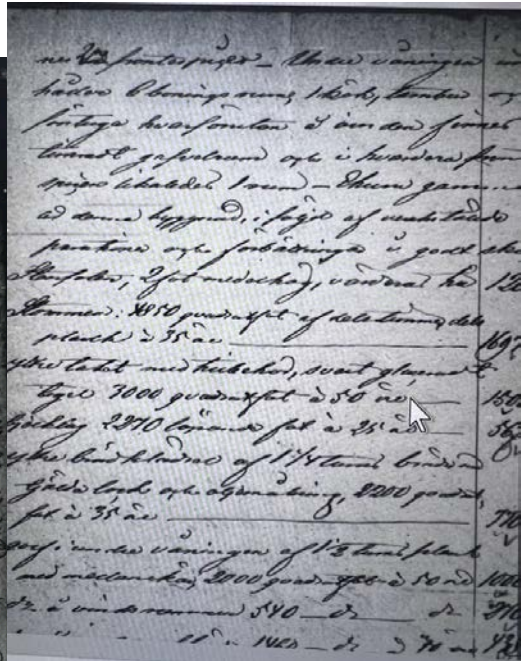
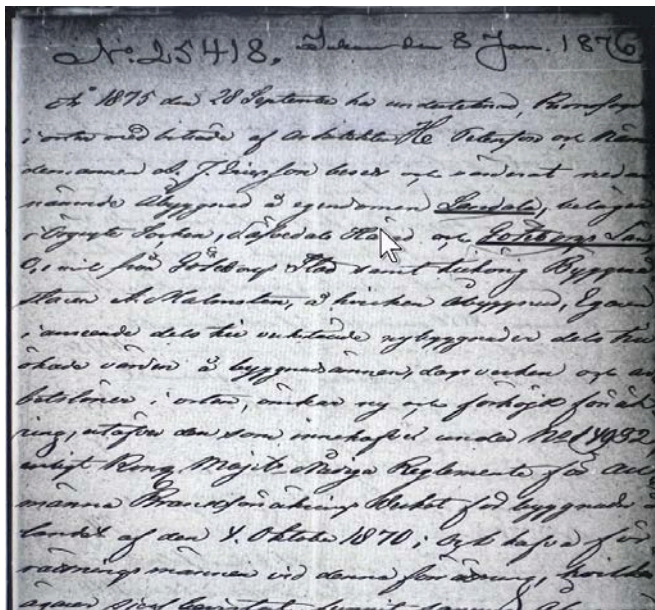
Men hur såg huset ut? Inga foton finns och det är inte konstigt. Huset brann ju ner 1882 och fotoalbumen med dem.

Men i *Brandförsäkringsverkets stiftelse för bebyggelsehistorisk forskning under Landala Örgryte 1876 och 1828* finns beskrivningen.

Av brandförsäkringsbrevet från år 1828 framgår att mangårdsbyggnaden är uppförd 1815.

Måttangivelserna är i fot för året 1876 respektive aln för året 1828 men jag översätter till meter och så här beskrivs huset i 1876 års tappning:

Mangårdsbyggnaden är 24,4 m lång, 7,8 m bred och 3 m hög. Till det en stenfoot på 0,6 m. På det ett tak med svartglacerad tegel. Jag utgår från att det var ett sadeltak men det står inte. Färgen på huset är vit på framsidan (norr sidan) och på sidorna och röd på baksidan. Detta enligt 1828 års brandförskring. Färgen nämns inte 1876. Enligt 1876 finns det två frontespiser. För mitt inre öga placerar jag dem på vardera långsidan. Men i protokollet 1828, som jag tar del av långt senare, är det angivet att det är två frontespiser på framsidan. Det förvirrar. Jag rådfrågare historiker med byggdadsantikvarisk erfarenhet och en arkitekt. Historikern säger att hen aldrig sett en sådan byggnad och arkitektens säger att så kan man inte rita. Till slut kommer vi fram till ett gemensamt beslut att ändå följa protokollet till punkt och pricka. Två frontespiser sålunda åt norr.

"No. 25418. Den 8 Jan 1876. År 1875 den 28 september har undertecknad, kronofogde i orten med biträde av arkitekten He Petersson och nämndemannen A.J. Ericsson besett och värderat nedan nämnda åbyggnad å egendomen Landala, belägen i Örgryte Socken, Säfvedals härad och Göteborgs län, 0,1 mil från Göteborgs stad samt tillhörig Byggmästaren A. Malmsten....."

"nr 1. Manbyggning, densamma som beskrives i värderingsinstrumentet No 14932, den 21 mars 1828, uppförd av dels timmer, dels planck, brädfordrad och oljemålad samt täckt med svart glacerat tegel på bräder, 80 fot lång, 25 1/2 fot bred, 10 fot hög i en våning, hvaraf ... nu 2ne frontespiser. Undervåningen innehåller 6 boningsrum, 1 kök, tambur och förstuga, hvarförutom å vinden finnes 1 timrat gafvelrum och i vardera frontespisen likaledes 1 rum. Ehuru gammal är denna byggnad i följd av verkställda reparationer och förättringar i gott skick."

Och här följer en uppräknig av golv och väggar, tapeter och oljemålade ytor, hel- och halvfranska dörrar och fönster samt limfärgade tak spända med väv och papper.

Vidare

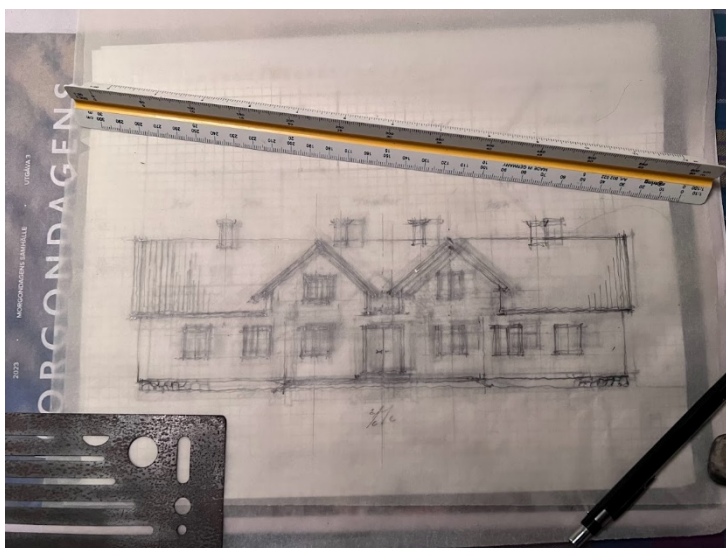
"8 pottkakelugnar à 30 kr	240-
1 kamin med rör	35-
övriga m...verket m 3 skorstenar	300-
trappa till vinden med 12 trappsteg av planck samt inbyggnadsskåp	130-
tak- och stuprännor av Zink	83,20

Sålunda hela husets värde 9 499,20

På Norra sidan invid Manbyggningen har under senare åren blivit uppförd en öppen veranda 30 fot lång, 11 fot bred, 14 fot hög täckt med zinkplåt på brädor. Framsidan är öppen med pelare, båda

gavlarna hava glasväggar, golv av planck, innertak brädpanelat, det hela oljemålat och prydligt, värderad i 'ett för allt' till *1 600-*"

Någon gång på 1870 talet tillkom alltså en veranda enligt ovanstående citerade brandförsäkringsbrev. Det är en öppen veranda som är 9 meter lång, 3,35 m bred, 4,2 meter hög täckt med zinkplåt på brädor. Framsidan är öppen med pelare. Båda gavlarna har glasväggar. ”det hela oljemålat och prydligt”

Bilden ska bytas ut

Landala Herrgård enligt måtten i brandförsäkringsbreven 1828 respsektive 1876. Huset är 24 meter långt, 7,8 meter brett och 3 meter högt. Därtill en stenfot på 0,6 m. Det har två frontspiser åt framsidan. Tre skorstenar. Huset är vitmålat och taket av svartglacerat tegel. Enligt brandförsäkringsbrevet 1876 hade det på senare tid byggts en 30 kvm stor veranda framför entrén.

Någon herrgård enligt min uppfattning var det inte men en stor fin bostad på ca 236 kvm, bestående av 6 rum på nedervåningen (186 kvm) och 3 rum (50 kvm) på vinden. Det gav säkert ett välmående intryck, som förstärktes av den stora verandan. Och tänk er svart glacerat tak och vit fasad. Elegant! Massor av fönster, 21 stycken, plus ett antal små runda och ovala. Jag har svårt att placera dem alla. Jag lyckas om jag placerar sex fönster plus dörr på husets framsida, sju fönster på baksidan, två i frontspiserna plus tre på vardera gaveln.

På tomten låg också ett växthus och en vinkast. Vinkast låter elegant och exklusivt. Den är enligt brandförsäkringsprotokollet placerad långt ner i trädgården som sluttar i söderläge. Säkert placerad i bästa läget för att druvor ska hinna mogna.

Dessutom ytterligare ett bostadshus på totalt 190 kvadratmeter, spannmålsbod och ladugård.

Hela brandförsäkringsvärdet på samtliga hus på Landala Herrgård uppgick till 25 766 kronor och 75 öre.

John Hall, 1771-1830, en gång Sveriges rikaste man, har tecknat Landala någon gång på 1820-talet. Skissen finns på Universitetsbiblioteket i Göteborg, är mycket svag i teckningen och inte färglagd. Men den har inspirerat Ingvar Oijens till att färglägga i gult (i verkligheten var den alltså vit) och ett par inramningar finns på väggarna hos Landalapojkarna i Göteborg. Jag är dock inte säker på att det

är just den så kallade herrgården som är avbildad, portionerna stämmer inte överens med något av brandförsäkringsprotokollen 1828 resp 1876. Inte heller hur byggnaderna är placerade i förhållande till varandra. Oijens benämner den "Soldattorpet", säkert hämtat från John Halls benämning. Hans föreställning om ett soldattorp var nog speciell, van vid Gunnebo slott och Sveriges förmögaste hem vid Östra Hamngatan.

Ingvar Oijens tolkning av John Halls skiss Landala Herrgård "Soldattorpet". Oklart för mig vad som avses med Soldattorpet. Teckningen finns hos Landalapojkarna

Landala Herrgård, också omnämnt som Landala Herregård, var ett av många landerier som fanns runt om utanför Göteborgs närmaste gränser. I mitten av 1800-talet fanns det 39 landerier runt om Göteborg. Dit flyttade borgare i staden på somrarna för att komma undan stadens odörer i värmen.

Landeri är i grunden ett tyskt ord som ursprungligen användes för mark som en stad arrenderade ut. Landerisystemet hade pågått sedan 1600-talet. Med tiden kom begreppet även att innefatta de herrgårdslika hus som byggdes. En kopparslagare Landin, som dog år 1800, ägde området som så småningom skulle kallas Landala. Man tror att det är efter honom som namnet kommer. Landeri, Landin, Landala. Det finns även andra teorier

Men åter till Almas och Anders familjeliv.

Det var tidens sed att mannen skulle förse kvinnan med ett ordentligt hem, det var därför ålderskillnaderna blev så stora, det tog tid att bygga upp ett välstånd och hemmet skulle vara i stort sett fixt och färdigt.

Därför föreställer jag mig att Alma flyttade in i så gott som färdigmöblerade sex rum och kök på nedervåningen förutom tre vindssrum för tjänstefolket. Där fanns mamsell Anna Bohlin och pigorna Katarina och Inga. Till hushållet hörde också en byggnadsinspektör Alfred Karlsson född 1853. Hans namn förekommer ofta i konkurshandlingarna efter Malmsten, som en person som bevittnar och intygar. Enligt folkräkningen 1880 fanns det också en madam Anna Anderson född 1813 i Kungälv. Hon står som änka och jag blir nyfiken på varför hon tillhör hushållet. Jag letar i husförhörslängder och vidare i folkräkningen men hittar ingen ytterligare information.

På grund av men även tack vare den olycka som drabbade familjen när Landala Herrgård brann ner i september 1882 så vet vi vad som brann upp via en "Förteckning öfver de inventarier, som dels är uppbrända och dels räddade vid eldsvådan å Landala Herrgård natten mellan 18 och 19 september

1882” och kan i detalj möblera rummen utifrån det. (Källa: Kjell Hjerns efterlämnade papper på Universitetsbiblioteket i Göteborg).

”Förteckning öfver de inventarier, som dels är uppbrända och dels räddade vid eldsvådan å Landala Herrgård natten mellan 18 och 19 september 1882 och i Bolaget Skandia brandförsäkrade för kronor 19.400 enligt brandförsäkringsbrevet No 24810.”

Här följer 2 tättskrivna sidor av textilier följt av inventarierna i *Sängkammaren, Matsalen, Tambur, Kabinett, Sal, Stora Barnkammaren, Köket*. Därefter rubrikerna *Sängkläder, Gångkläder, Diverse, Konst saker, Guld och Nipper, Silfver, Böcker och Planschverk*.

Avslutas med

”Förestående uppgift å Brandskadan vid Landala natten mellan den 18 och den 19 dennes försäkrar jag under Edsförpliktelse vara riktig och anhåller hos Bolaget Skandia att utfå brandskadebeloppet i mon af försäkringssumman.

Göteborg den 22 Sep 1882

A.Malmsten”

Alltså: Man kommer utifrån in i *tamburen* som har två soffor, en spegel, ett bord med borstar och kammar, en klädhängare och ett paraplyställ. På golvet en kokosmatta och en ”mattgång”. Två par gardin uppsättningar. Stor tambur tänker jag, och två fönster ska få plats. Då måste den vara långsmal utmed husets fasad.

Tamburen leder in till *salen*. Där finns två soffor med överdrag, tio stolar, två ”emmor” (emma är en stoppad fåtölj med låga armstöd), en gungstol med dyna, två divanbord, fönsterbord, ett piano, två hörnhyllor, bokskåp, böcker, eldskärm, lampor, speglar, tavlor, gipsbyster, mattor och antimakasser, urnor och blomstervaser, parfymskrin och flaconflaskor, ljusstakar och ostindiska koppar. Två spottlådor med mattor! (Läser på och finner en uppgift: att spotta anses naturligt och hälsosamt). En teaterkikare. Fyra par gardiner med kornischer och rullgardiner.

Bild: sekelskifte.com/stilhistoria 1880-1900

Bild: so-rummet.se/Nordiska muséet

Vi går vidare. I matsalen är det tre gardin uppsättningar. Och i kabinettet två. Nio fönster inalles inräknat salen. Min teori nu är att hela södra sidan var salong, kabinett och matsal. Köket ligger

säkert inordvästra delen, närmast växthus och lagård. Och åt norra sidan ligger säkert också sovrummen som jag bedömer som ganska små. Bara ett fönster i vardera rum.

Matsalen är spännande. Det första på uppräknningen i brandskadeprotokollet är en skänk med spegel. Den är noterad till ett värde av 375 kronor, den dyraste möbeln i hela huset (som jämförelse: dubbelsängen i valnöt är näst mest värdefull och sattes till 200 kronor). Där finns 18 ”wienersstolar”. Jag blir nyfiken på vad det är, tänker att det nog ska vara wienersstolar och hamnar på en website <https://stiligahem.se/nu-och-da/wienersstolar-av-thonet/>. Det är alltså en gammal klassiker, Thonet-stolen, med sitt ursprung på 1830-talet i Tyskland. Den är i böjträ med flätad sits och görs fortfarande med ungefär samma uttryck nu som då. Den blev populär runt om i Europas storstäder efter att ha presenterats vid kejsarhovet i Österrike 1841. I Sverige började Gemla masstillverka den på 1860-talet.

I Almas och Anders matsal finns alltså 18 wienersstolar och jag tänker att hemmet var rustat för stora kalas. Det bekräftas av att här finns 42 flata tallrikar och 28 djupa, 36 efterrättstallrikar, 36 kaffekoppar, 36 tekoppar, 24 rödvinsglas, 24 sherryglas, 24 portvinsglas, 36 likörglas, 36 punchglas, 60 gröna glas (!) och 24 champagneglas. Då kunde det behövas en stor skänk för att härbärgera dessa hundratals glas och koppar. Plus sida upp och sida ner av allehanda från äggställ, ostkåpor, bordsställ (en elegant ställning för olja och vinäger, salt och peppar), spilkummar (kärl för förvaring av drycker eller sås) och syltskålar till en våg och en besman. Varför hade man en våg och en besman (som också är en slags våg) i matsalen och inte i köket?

Det finns ett matbord, en chifonier, flera mindre bord, mattor, lampor, tavlor och väggur. Ett rum för umgänge men där fanns också en symaskin. Att sy var en viktig del av vardagen i vilken familj som helst och det var här i matsalen man sydde i denna familj. Att barnen hade hemsydda kläder och att man sydde lakan själv tar jag för givet och lappa och laga behövde man alltid göra. Alma har dessutom ord om sig i släkten att vara duktig på att sy. När hon blev änka utförde hon ”finsömnad” och tjänade en slant på det. Alltså, att sy i hemmet var det normala men just här sticker ändå symaskinen ut, värderad till 120 kronor, det vill säga en av de dyrare inventarierna i hemmet. Symaskiner var något nytt. Från Amerika hade märket Singer importerats sedan 1850-talet. I Sverige började Husqvarna tillverka symaskinen Nordstjernen 1872, med ett art deco-inspirerat uttrycksom påminner om Wienersstolarna.

Bild till vänster: websajten huskvarnaviking

Bild till höger: websajten stiliga hem, wienersstolar av Thonet

Jag försöker hitta lämplig bild på en matsal från ett hem från den tiden med dessa stolar men lyckas inte. Men nedan har jag hittat en bild från stiligahem.se. Den föreställer matsalen på

Bundaberg Royal Hotel år 1907 där man möblerade med Thonet-stolar. Den pampiga skänken med spegel till vänster kan också passa för att illustrera matsalen på Landala Herrgård.

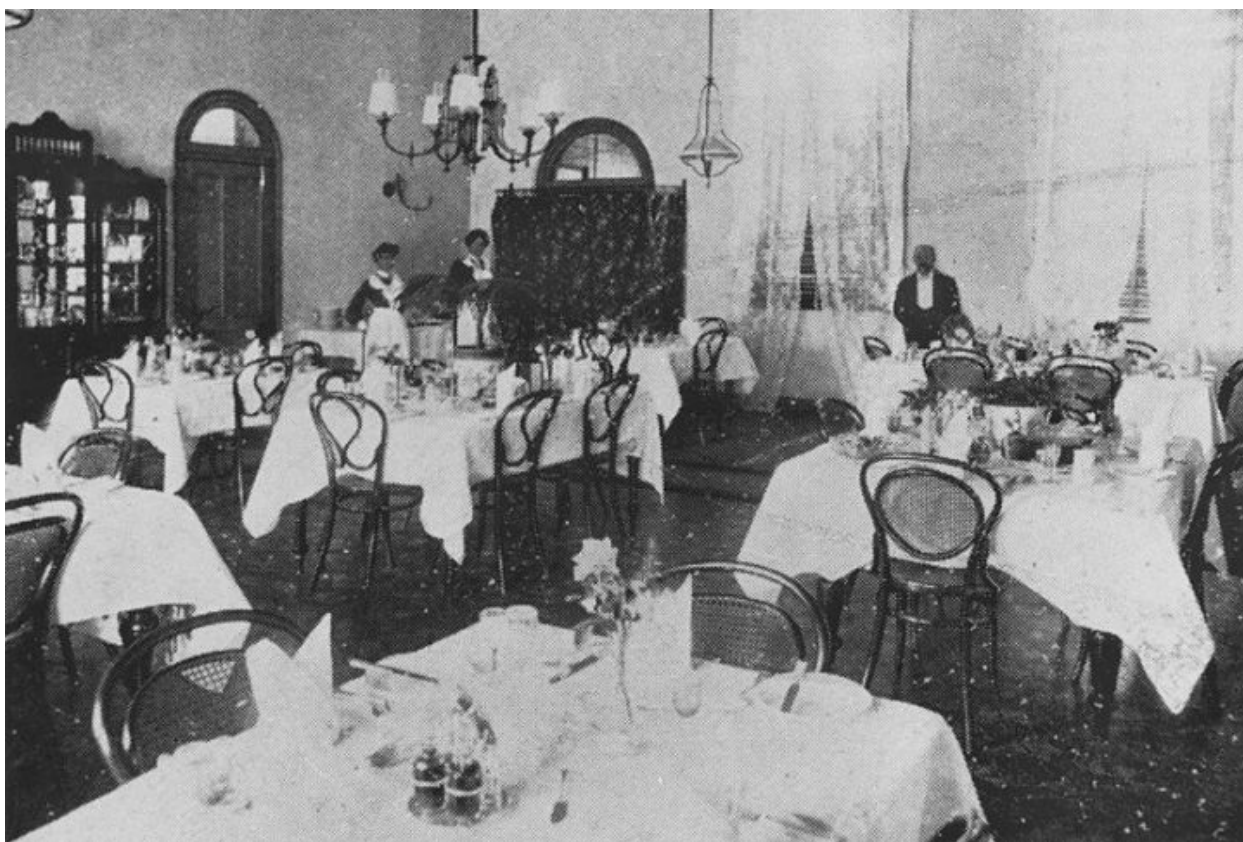

Bild från stiligahem.se. Matsalen på Bundaberg Royal Hotel år 1907 möblerad med wienerstolar, alltså samma moderna stol som Anders och Alma har 18 av i sin matsal. Foto State Library Queensland, Australien

Med brandskadeprotokollet som vägledning går vi vidare till kabinettet. Det är ett begrepp som jag har en vag relation till men behöver rådfråga Svenska akademins ordlista som säger: rum avsett för förvaring av samlingar av konst, naturföremål, kuriosa o. d.

Och vad fanns då i Anders och Almas kabinett?

En soffa, fyra stolar, en byrå och ett marmorbord. Och ännu mer marmor: marmorstakar, bordsuppsats av marmor med urnor, en solitär marmorurna, marmorcigarrkoppar och tobaks-kar av marmor. Ett rökbord, ett divanbord, ett spelbord, två korgstolar, en gungstol, pallar och sittpuffar. En reskoffert. Snäckor (tidens dekoration på modet), ljusstakar, foton i ramar (här har vi förklaringen till att det inte finns några bilder från Landala Herrgård. De har brunnit upp) .

Det låter trångt i familjen Malmstens kabinett men det var uppenbarligen här som herrarna samlades för att röka och spela kort efter middagen.

I makarnas *sängkammare* var möblemanget av valnöt. Där fanns säng, en byrå med spegel, åter igen ett spelbord, en chaiselong (en typ av divan) och en tvättkommod med handdukshållare, klädskap och hörnhylla, två stolar. En massa småsaker som tofflor, sylåda, rakspeglar och nackspeglar.

Barnens rum kallas *Stora Barnkammaren* i brandskadeprotokollet. Här fanns två sängar, en soffa, ett bord och två stolar, två byråer och ett dockskåp. Min fantasi sätts igång av att de små flickorna hade

ett dockskåp och att jag så gärna hade velat att det fanns kvar. Jag tänker vidare att de två sängarna var till Olga fem år och till Elin tre år. Men var sov minstingen Poa?

Bild på dockskåp från slutet av 1800 talet som jag hittat på auktionet.se

Så här fint dockskåp hade kanske inte de små flickorna Malmsten. Men kanske. Barn på den tiden fick ju lära sig att vissa saker fick man inte röra. Bara titta på. Och inredningen är oemotståndlig och speglar i hög grad den tidens smak.

Nu är husets rum avklarade enligt protokollet och återstår bara köket. Enligt brandförsäkringsbrevet 1876 ska det finnas ytterligare två rum och med tanke på uppräkningsen av allt annat tänker jag att dessa rum utnyttjades som förråd. När det gäller köket koncentrerar sig uppräkningsen uteslutande på buljongkittlar och fiskkittlar, större och mindre kastruller, allt till ett värde av 165 kronor.

Brandskadeprotokollet omfattar totalt 14 sidor och nu när rummen är genomgångna avseende möbler och inredning är sex sidor avverkade. Återstår åtta sidor under rubrikerna Linne, Sängkläder, Gångkläder, Diverse (här finns mycket spännande), Konstsaker, Guld och Nipper, Silfver, Böcker och Planschverk.

Jag blir undrande över den mängd med *linne* som fanns. 90 lakan. 40 bordsdukar. 18 dussin servetter. 13 dussin handdukar. Hade Malmsten ett reservförråd till sin badanläggning och restaurang som han förvarade hemma? Eller var det normalt i välbeställda hem med denna mängd. Man tvättade ju inte så ofta och behövde ha att ta av.

Men nattskjortorna var väl ändå privata? Ett och ett halvt dussin!

Alma nöjde sig med färre: ett halvt dussin nattlinnen med spetsar hade hon.

Yllestrumpor fick man inte heller vara utan: Två dussin.

Bomullsstrumpor (dam): ett och ett halvt dussin.

Benkläder: Anders hade ett och ett halvt dussin kalsonger (*benkläder Herr*) och Alma hade två och ett halvt dussin trosor (*benkläder Dam*)

Plagg som inte längre finns: kamkofta, daglinnen, underlif, nattmössor, herrkragar, damkragar, underarmar.

Jag läser om *Sängkläder* och får en föreställning om att sängkomforten var rätt hygglig för tiden. I huset fanns tolv madrasser stoppade med tagel. Det är ett material som används fortfarande i exklusiva madrasser. Två var stoppade med krollsprint, ett material som inte används längre men som säkert var använt till barnmadrasser. Som gjort för att tömmas och fyllas med ny krollsprint när olyckan hade varit framme. (Jag själv minns från 50-talet att jag sov på en sådan i vår sommarstuga. De kunde stickas lite...) Tre madrasser var så kallade rörtoppsbolstrar. Det var madrasser stoppade med vasstoppar. Ordet bolster används som beteckning för både madrasser, stora kuddar och täcken. Vidare finns uppräknat tjugo fjäderdynor, nio sidentäcken, finare täcken och ordinära täcken.

En rubrik heter *Gångkläder*. Det är tre bonjourer, en frackkostym, en frack, tio västar, sex par byxor, sommarpaletåer, vinterpaletåer, sommaröverrock, vinteröverrock, reskappa med pälsfoder och felbhatt med läderfodral. Det var alltså Anders gångkläder. Almas: tre sidenklänningar, tre ylleklänningar, två bomullsklänningar och tre finare underkjolar. Det känns som om Anders har en större garderob än Alma? Och var är hennes ytterplagg? Hon var inte på Landala på brandnatten och hade så klart med sig en kappa. Men med tanke på Anders garderob borde hon ha fler. Och det står väldigt lite om barnkläder. Hon och barnen bodde kanske inte på Landala till vardags. Bättre att vara hemma hos mor och far och de tre yngre syskonen på Fräntorp. Anders liv var utanför hemmet oavsett och hon hade det bättre i sitt föräldrahem med tre små barn. Äsch fantasier...

Under rubriken *Diverse* ryms 40 olika attiraljer. Jag väljer ut: fyra pistoler (!), tre fågelburar, 20 dussin tombuteljer, ett större kägelspel, fyra saltbaljor, kolbox, rumsväxter med krukor, fyra ringklockor, kartor och ritningar, större sjökort, barnleksaker, fyra badbaljor, två badkar och tre klosetter.

Blir nyfiken på det mycket moderna med klosett och funderar på hur de kan ha sett ut. Tänker att det säkert var en inbyggd spann i en stolsliknande anordning men ser sedan bland diversegrejerna att ”30 fot plåtrör från klosetten” är upptecknat. 30 fot är drygt 9 meter.

Under *Konstsaker*: ett flaskschatull, en antik kaffeservis, ostindiska koppar, antika thekannor, en antik brödkorg, sjutton biffsstekstallrikar, ostindiska fat, och ett par lädblomshyllor.

Vad är lädblomshyllor? Jag googlar och hittar inget. Jag söker istället på ”blomhyllor 1800 tal” och finner denna bild. En hylla som är som en stege. Göteborg var på grund av handelsutbytet med England präglad av engelska ord. Läd... ladder?

Lädblomshyllor?

Flaskschatull. Flaskor för konjak och likör?

Jag skyndar vidare för att så snart som möjligt hinna fram till mitt stora intresse, böckerna. Men innan dess mer av det materiella under rubriken *Guld och Nipper*. För att illustrera vad som kan ha funnits i Almas smyckesskrin har jag googlat och använt "1800-tal" som gemensamt sökord.

Guldgarnityr med fjäderinläggning, 300 kronor (ca 20000 kronor i dagens värde). Jag får googla på begreppet och förstår att det är en uppsättning av halsband, örhängen, brosch och kanske armband. Att det har en fjäderinläggning betyder nog att det man kan spänna loss någon del och göra om det från halsband till brosch.

Kan det vara det vara de här överdådiga örhängena som är en del av guldgarnityret? Jag tror mig se att det Alma bär i kragöppningen är en brosch som hör till, kanske en brosch som kan göras om till halsband

Så här kan smyckena i Almas smyckesskrin ha sett ut men bilderna är från auktionet.se.

Vidare två guld kors, ett guldhjärta, två silverarmband, ett bärnstensgarnityr, ett garnityr av sten (10 kronor) och fyra ringar.

Jag fastnar på garnityr av sten och tycker att det låter modernt. Googlar på det och finner att Nordiska museet har kedjor av infattade stenar från 1600 talet. Alltså inte ädelstenar utan vad som ser ut att vara våra inhemska stenarter. Intet nytt under solen.

Efter smyckena kommer en sida med tillbehör i matsalen (bland annat ett sardinställ! och 10 vinetiketter) samt ytterligare en halv sida med *Silver*. Inget överdåd här när det gäller knivar och gafflar, i alla fall inget som kan motsvara antal tallrikar och glas som finns uppräknade under rubriken *Matsalen*. Ett större kaffekalas kan Alma och Anders ha för här finns två dussin teskedar. Men i övrigt - sex matgafflar, 90 kronor. Men inga matchande matknivar. Det finns två etuier med

kniv, gaffel och sked à 40 kronor. Dessa kan ha innehållit högst fyra uppsättningar totalt. Övrigt silver som nedtecknats i brandskadeprotokollet är sådant som en styck såssked, en styck sockerströare, en styck sockertång, elva dessertskedar. Så min föreställning om stora middagar på Landala svajar. Och tanken om att matsalen användes som lager för porslin för restaurangverksamheten på Bratten stärks.

Nu kommer vi till avdelningen *Böcker och Planschverk*.

Jag har fått sansa mig här. Jag är så intresserad av innehållet i själv böckerna att jag har suttit på Kungliga biblioteket flera dagar och gått igenom allt jag har kunnat hitta där. Men efter moget övervägande har jag kortat presentationen och det här är vad ni får:

Jag har skrivit ner enligt den ordning som finns i brandskadeprotokollet. Till den som noterar stavningen *Schakspear* vill jag säga att det är enligt urkunden. Ska säkert vara Shakespeare.

2 band	<i>Biblar av Doré</i>	90 kronor
4 band	<i>Biblar av Fjellstedt</i>	40
1	<i>Kokkonsten av Hagdal</i>	17
1	<i>Sjöfärd kring Jorden av Brassey</i>	5
1	<i>Nordamerika av Hesse-Wartegg</i>	20
1	<i>Edda</i>	6
3	<i>Wetenskap för alla</i>	25
1	<i>Arkitekturens historia av Lykke</i>	25
1	<i>Svenskt biografiskt lexikon av Hofberg</i>	7,50
1	<i>Skaldetal i svenska akademien</i>	2
2	<i>Samlade skrifter av J.O. Wallin</i>	15
4	<i>Morianen av Crusenstolpe</i>	18
2	<i>Carl Johan och svenskarna av Crusenstolpe</i>	10
2	<i>Winterqvällar av Topelius</i>	12
1	<i>Franska revolutionens kvinnor av Hedin</i>	8
1	<i>Dikter av Wilhelmina Nordström</i>	3
1	<i>Fänrik Flinks minnen av Lodbrok</i>	4
6	<i>Wärldshistoriskt galleri av Fortsmann</i>	26
1	<i>Skaldestycken av Lenngren</i>	4
3	<i>Samlade skrifter av Bellman</i>	15
2 band	<i>Samlade skrifter av Nicander</i>	10

2	<i>Samlade skrifter av Tegnér</i>	14
1	<i>Samlade skrifter av Wadman</i>	7
1	<i>Modern av Kleneke</i>	3
2	<i>Paulus av Farrar</i>	10
2	<i>Samlade skrifter av Nyblom</i>	18
5	<i>Samlade skrifter av Strandberg</i>	35
1	<i>Svenska landtmarskalkar</i>	3
1	<i>Från vår konstverldaf Warburg</i>	8
2	<i>Wegas färd kring jorden af Nordensköld</i>	25
1	<i>Hjertas minnen af Wieselgren</i>	4,50
3	<i>Jorden och dess folk av Hellwald</i>	30
6	<i>Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar</i>	60
1	<i>Jesu Lif av Ferrar</i>	9
2	<i>Dikter av Atterbom</i>	15
4	<i>Söndags-Nisse</i>	28
4	<i>Ny Illustrerad Tidning</i>	72
6	<i>Svenska Familj-Journalen</i>	72
1	<i>Uppsala</i>	8
6	<i>Samlade arbeten av Schakspear</i>	23
1	<i>Djurens lif (foglarna) av Brahm</i>	15
1	<i>Samlade skrifter av Lidner</i>	8
1	<i>Musik av Bellman</i>	10
2 sty	<i>Album</i>	30
	<i>Diverse arbeten under utgivning</i>	150
	<i>Noter till pianot</i>	10

De böcker som jag själv har tyckt om efter närmre bekantskap på Kungliga Biblioteket ger jag några raders reflektion.

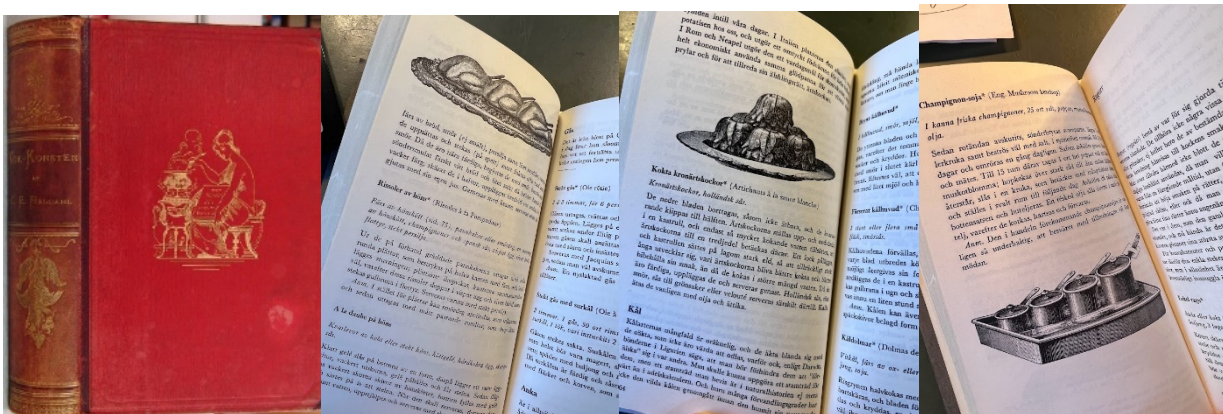
Kokkonsten av C.E. Hagdahl. Hagdahl var svensk läkare och gav 1878-1879 ut *Kokkonsten som vetenskap och konst med särskildt afseende på helsolärans och ekonomiens fordringar*. Den omfattar

omkring 3000 recept (allt från struvor till stuvning på grävling), samt råd om hantering av livsmedel och uppfostran av tjänstefolk.

Jag hittar boken på Stockholms stadsbibliotek, det är den andra upplagan som utkom 1891. Det betyder att Malmsten var snabbt på pucken, den han hade måste ha varit en förstaupplaga från 1879. Jag har bläddrat i boken som helhet och noga läst de första 40 sidorna, välskrivna, informativa och roande om den moderna kokkonstens födelse. Det handlar mycket om Frankrike och jag får lära mig varför Frankrike hade så många restauranger med höga anspråk och gott rykte. Jo, det berodde på Franska revolutionen! Massor av förnämliga kockar hade plötsligt ingen arbetsgivare längre när deras herrar var halshuggna. De var tvungna att skaffa sin utkomst på andra sätt, fortsatte att laga mat och folk kom och åt på deras rutiga dukar. Och betalade för sig. Och hela Europa strömmade till och ryktet om det franska köket spreds.

Husmodern får ett eget kapitel där hon tillhålls att själv vara bevandrad i kokkonsten, annars kan hon inte förstå sig på vad som krävs av en kokerska. Husmodern ska också se till att det inte går åt mer råvaror och mer bränsle än vad som behövs. Hon ska därutöver vara mild, god och glad och hellre uppmuntra än slå ned! Så trevligt!

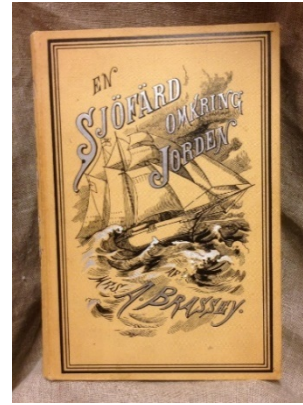
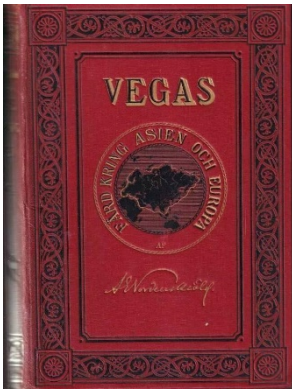
Och kokerskan. Eller om kokerskan snarare. Det finns tre typer. De som är fantastiska, de som försöker men inte kan. Och den värsta av dem alla, de som tror att de kan men inte gör det.

Kokkonsten av Hagdahl. En del recept fungerar fortfarande men framför allt är den rolig för sitt prat runt mat och hushåll, husbondefolket och tjänstefolket.

Vegas färd runt Europa och Asien av Adolf Erik Nordenskiöld. Vegaexpeditionen var rykande färsk och framgångsrikt avslutad när boken kom ut 1880. Vegas färd kring Europa och Asien 1878–1880 under ledning av Adolf Erik Nordenskiöld var den första expeditionen som fann och genomseglade Nordostpassagen.

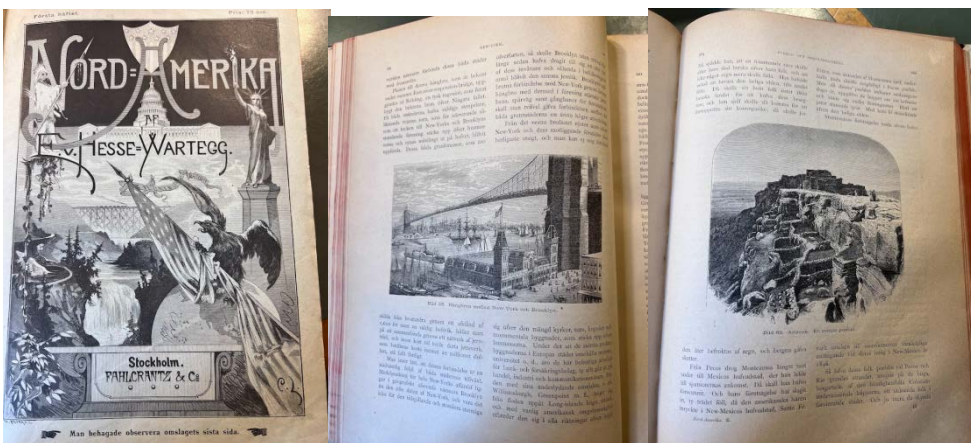
En sjöfärd kring jorden skrevs av Anna Brassay och gavs ut på svenska 1881. Anna Brassay var en världsomseglare men ingen äventyrerska. Hon skrev många reseskildringar under sin livstid men denna bok var hennes bästsäljare och skildrar livet ombord på en lyxyacht under elva månader 1876 - 77. Det är nästan så jag får lust att läsa den!

Nordamerikagavs ut 1880 och av den blir jag omedelbart imponerad. Författaren är Ernst von Hesse Wartegg född 1851. Han var alltså en ung man på knappt 30 år när boken gavs ut. Det var en av hans tidiga böcker och han kom att bli mycket produktiv framförallt när det gällde reseskildringar. Men jag ser i hans omfattande bibliografi att han ännu tidigare, år 1875, skrev en bok med titeln *Der unterseeische Tunnel zwischen England und Frankreich*. Han var alltså en av dem som var före sin tid. Tunneln mellan England och Frankrike påbörjades drygt 100 år senare. Boken om Nordamerika är så noggrant genomförd att jag tänker att dåtidens läsare faktiskt fick lära känna det stora landet i väster.

Boken börjar med en 100 sidor lång skildring av New York och jag fastnar för några rader om Brooklyn Bridge, ”Talrika ångfärjor ombesörja en oafbruten kommunikation med Hufvudstaden (New York) och inom kort skall den största hängbron i världen närmre förbinda dess båda städer med hvarandra. (den invigdes 1883, min kommentar) Planen till denna hängbro, som är bekant under namnet East-river suspension-bridge...” Här följer en beskrivning av hur bron är konstruerad samt en teckning med perspektiv från gatuplan. Alltså inte det perspektiv som vi har vant oss vid där vi tar selfies på bron med de mycket speciella tornen som fond.

Jag bläddrar vidare i boken och läser en sida här och en där, om kvinnans ställning bland indianerna, om mormonerna i Salt Lake city och om ruinstäder i Arizona. Det här är en bok som jag skulle vilja ha.

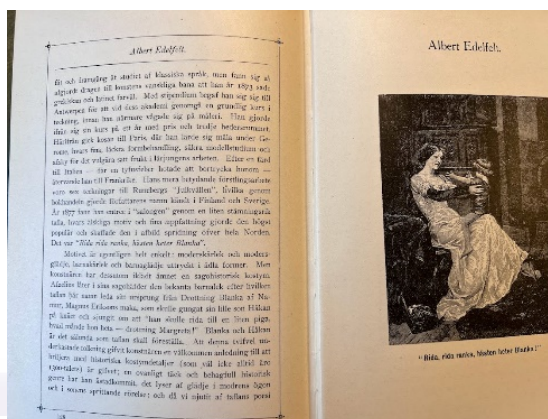
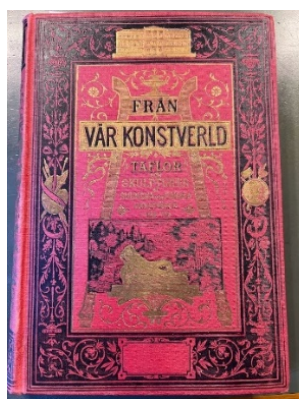

Dikter av Wilhelmina Nordström. Denna författare född i Finland gav ut endast en diktsamling 1861 och som **kom i ny större upplaga 1864**. Ur Biografiskt lexikon för Finland hämtar jag följande: ”Wilhelmina Nordström uppskattades av samtiden, det visas t.ex. av att hon kallades ”skaldinna”. I antologin *Ur Finlands sång* (1890), den första samlingsvolymen med inhemska svenska poeters dikter, är hon den enda medverkande kvinnan. Poeten och kritikern Bo Carpelan har kallat hennes diktning ´en mindre ädelsten´.”

Kvinnosaken var en stor fråga på 1880 talet och Wilhelmina Nordström en av dess förkämpar.

Från vår konstverld skriven av bibliotekarien vid Göteborgs Museum, **Karl Warburg**, måste ha getts ut tidigast 1881 eller -82 eftersom den refererar till okända konstnärer som ställde ut sina alster i Paris respektive Göteborg år 1881. (Branden på Landala ägde rum i september 1882). Det är inte många av de nämnda konstnärerna som jag känner igen. Men Carl Larsson finns med på några rader, han är då knappt 30 år och redan ett namn. Likaså de då mycket unga Ernst Josephsson, Georg Pauli och Per Hasselberg. Den senare var okänd i Sverige, men hade slagit igenom på salongen i Paris 1881 med *Snödroppen*. Albert Edelfedt har också överlevt in i vår tid bland annat genom sin *Rida, rida ranka, hästen heter Blanka*. Vidare ytterligare ett namn som jag känner igen, Wilhelmina Lagerholm, född 1826. Hon introducerades av mig av min faster Lena (barnbarn till Anders och Alma) gift Bastholm. Hon hade en tavla målad av Wilhelmina Lagerholm på sin vägg och kunde berätta att Wilhelmina var en släkting till hennes man. Det fastnade i mitt minne. Enligt min faster Lena finns Wilhelmina Lagerholm representerad på Nationalmuseum.

Zorn var ännu inget namn och är inte nämnd.

Söndags-Nisse kom ut mellan 1862 och 1924.

I tidningen fanns humoristiska kåserier, notiser och krönikor som kommenterade de dagsaktuella händelserna. Tidningen drev med kung och regering samt kvinnor och män ur alla samhällsklasser.

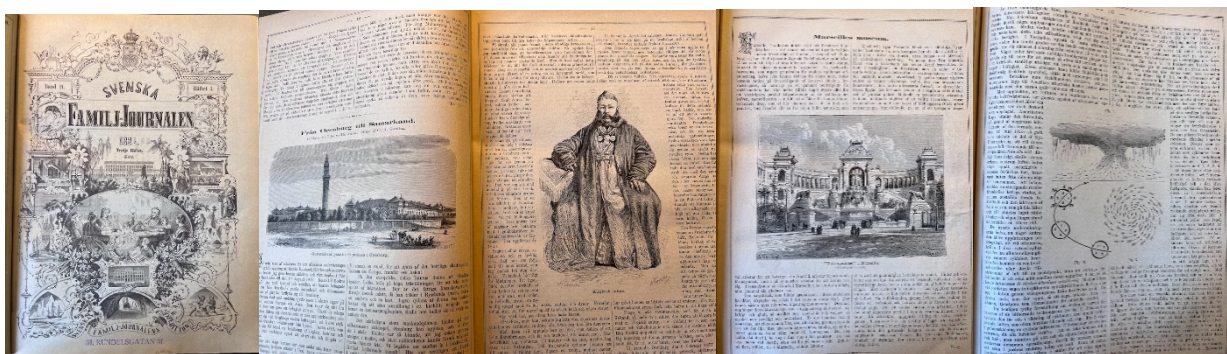
När jag sitter på KB vid deras stora schabrak till mikrofilmapparat och snabbt går igenom årgångarna 1879 – 82 blir det tydligt att humorn har förändrats. Tidningen gavs ut varje vecka och innehöll fyra sidor med text och teckningar. Annonserna var samlade i slutet.

Nedanstående Söndags-Nisse har jag kopierat från *Stockholmskällan* och är från den 14 december 1879. På tredje sidan finns en bild och en artikel om den unge, omtalade, ännu oprövade August Strindberg. Han är 30 år och har precis kommit ut med Röda rummet och hans gärning hittills beskrivs. I artikeln sägs det att han är den ende i landet som behärskar kinesiska. Här blev jag överraskad. Kollar upp på andra ställen och det finns faktiskt fog för påståendet. Ny kunskap för mig hämtad från Söndags-Nisse från 1879.

Svenska Familj-journalen. Från Wikipedia hämtar jag följande: Svenska Familj-Journalen var en tidskrift utgiven 1864–1887 av Christian Gernandt i Halmstad, som 1875 också tog initiativet till Nordisk Familjebok. Gernandt ville med *Svenska Familj-Journalen* skapa en svensk motsvarighet till de tyska kolportagetidningarna. Tidningen hade en svensk nationell prägel. En lång artikelserie i tidningen var "Ett fosterländskt bildergalleri", där över hundra historiskt betydelsefulla svenskar porträtterades i text och bild. Gernandt marknadsförde tidningen hårt via annonsering, och använde knep som lotterier, pristävlingar och olika prenumerationspremier. Redan 1870 låg upplagan runt 40 000 exemplar, vilket betyder att Svenska Familj-Journalen då bör ha varit den mest spridda tidningen.

Jag sätter mig på Kungliga biblioteket i Humlegården i Stockholm och har beställt fram Svenska Familj-journalen. Jag ser på en gång att Malmstens 6 exemplar (72 kronor) betyder 6 årgångar. De kostar 1 krona per styck och tidskriften annonserar om att man kan köpa en samlingspärm avsedd för ändamålet. Själv förlorar jag mig i den tjocka samlingsvolymen för år 1882 och blir imponerad över bredden och kvalitén på innehållet.

Ny Illustrerad Tidning var en svensk veckotidning som gavs ut lördagar åren 1865 – 1900. Malmsten noterar att 4 exemplar brann upp av Ny Illustrerad Tidning och att de värderades till 72 kronor. Det var mycket och betyder att det var 4 årgångar. Jag bläddrar i årgång 1881 på Alvin-portal.org och finner en mycket elegant tidskrift späckad med text och teckningar av hög kvalitet. I just detta exemplar nr 8 1881 publiceras Viktor Rydbergs Tomten för första gången. Illustrationerna är Jenny Nyströms.

Tidningen hade en kulturell profil och många av landets mera framstående skriftställare och konstnärer var knutna till tidningen. Innehållet bestod av biografier, noveller, poem, historiska och kulturskildringar, uppsatser om naturvetenskap och litteraturhistoria, politiska översikter, teater-, musik- och litteraturrecensioner, musikstycken med mera. Tidningen satsade på illustrationer och en särskild xylografisk ateljé sattes upp. Den kom att få stor betydelse för bildens utveckling inom pressen. Källa Wikipedia.

Dorés Bibel är ett välkänt begrepp för oss men på Malmstens tid var hans illustrationer en sensationell nyhet. Paul Gustave Doré var en synnerligen produktiv och välkänd fransk konstnär, jämnårig med Malmsten, född två år tidigare och död ett år senare. Han illustrerade en bibelutgåva

1865 som kom att kallas Dorés bibel. Jag kom ihåg att jag som barn på 50 talet tyckte att de här bilderna var urgamla. Spännande men urgamla. Men för den tiden var det nytt att illustrera den heliga skrift på det sätt som Doré gjorde. Det var för övrigt en mycket dyrbar bok. 90 kronor vilket betyder ca 6000 i dagens penningvärde.

Jag noterar att Henrik Schartaus skrifter lyser med sin frånvaro.

En persons bokhylla visar på den omvärld som denne var en del av. Det är troligt att det i 1800 talets Sverige också var en statusmarkering ännu mer än nu. Det var ett sätt att visa upp sig. Så vad visar Anders Malmsten av sig själv genom sina böcker?

Att han hade förankring i den kristna tron, vilket får anses som basen för alla som ville ha en position i det borgerliga 1800- talet men att han inte hade fångats av schartauanismen.

Att han hade ett historieintresse, ett intresse för andra folkslag och länder, av konst, dikt och poesi. Och att han omgav sig med välgjorda, bildande och humoristiska veckotidningar.

Jag tycker det är en sympatisk bokhylla och vill tro att den avspeglar Malmstens person.

Det mesta som finns i Malmstens bokhylla är införskaffat runt 1880. Det går att sluta sig till eftersom förstautgåvan var då och brandskadeprotokollet skrevs 1882.

Jag funderar vidare på hur mycket Malmsten hann att läsa. Under de år som han bodde på Landala från 1875 – 1882 var han mycket verksam yrkesmässigt, han gifte sig och fick tre små döttrar. Han byggde ett hem på Landala Herrgård och jag tänker att bokinköpen under dessa år var ett led i att skapa ett hem.

Varför nämner jag inte Alma och hennes intressen utifrån bokskåpet? Jag får svara helt enkelt - det känns som att det är Anders bokskåp. Jag tror inte att Alma var ointresserad men att hon hade fullt upp i sin roll som mamma och husmor.

Vad hände med den unga ”enkan” Alma och de små döttrarna?

Jag får veta av mina uppgiftslämnarekusinerna att Alma flyttade ”hem”, det vill säga till Frändtorp, där föräldrarna och småsyskonen fortfarande bodde. Jag letar i husförhörlängderna efter spåren av Alma med döttrar på Frändtorp och visst finns de, men inte förrän den 15 januari 1887. Det är noterat att de inflyttat från Haga.

Vi vet att de bodde kvar på Landala till 12 april 1883 då de flyttade till Göteborgs Domkyrkoförsamling. Kanske de bodde på Kungsportsavenyn 21 eller på Teatergatan 4, Malmstens konkursade hus som nu köpts av barnens förmyndare Otto Bolm. Det som talar för det är att Otto Bolm sålde fastigheten 1 april 1887 (för 175.000 kr).

Då flyttade alltså Alma med barnen Olga, Elin och Victoria, som kallades Poa, till Frändtorp och finns i husförhörlängderna på samma ställe som föräldrarna och syskonen. Almas yngsta syskon var Edvin som var så gott som jämnårig med äldsta dottern Olga.

Till vänster: Alma och hennes flickor, ca 1898.

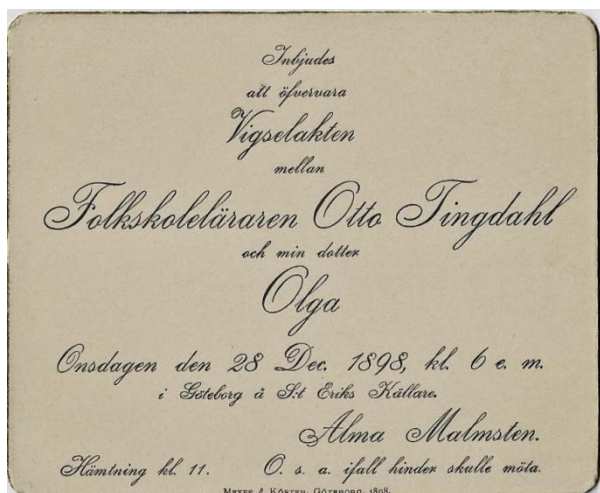
Till höger: Carl och Albertina flankerar sina barn och barnbarn. Carl, Olga, Elin, Carl Ludvig, Carl Edvin, Alma, Albertina och Poa (Victoria) sittande i mitten. Var är Hilda? Jag slås av min farmors morfars utseende och tänker: stilig karl, han Carl Bengtsson på Frändtorp!

Olga, Elin och Poa gick i skola i Torpa by och kusin Birgit berättar att mormor Olga kommenterade när de åkte förbi, att där hade hon gått i skola.

Alma var inte helt utblottad efter makens konkurs. Tretusen kronor var öronmärkta för henne genom äktenskapsförord. De varade inte i evighet men var en rejäl summa. Hon var *finsömmerska* och fick in lite pengar där också. Och vem vet, när hennes pappa Carl Bengtsson hade hämtat sig från svärsonens säkert mycket kända konkurs kunde han nog bistå. 1899 sålde Carl Bengtsson Frändtorp och alla i familjen flyttade till Torpa. Det verkar inte som om något av Almas syskon gifte sig. Hilda gjorde det inte, det vet jag.

Anders barn och barnbarn

De som däremot gifte sig var Almas döttrar Olga, Elin och Victoria. **Olga** hade utbildat sig till småskollärarinna men gifte sig år 1898 med Otto Herman Tingdahl från Kärrsgården på Hisingen. Han var folkskollärare och i gammal god stil var han rejält mycket äldre än sin brud. Olga och Otto blev föräldrar till tio barn varav nio nådde vuxen ålder. En av dem var min pappa Carl-Otto.

”Inbjudan att öfvervara Vigselakten mellan Folkskoleläraren Otto Tingdahl och min dotter Olga”

Jag blir så nyfiken. Vigsel inte i kyrkan utan ”å S:t Eriks Källare”. ”Hämtning kl. 11.” Vem skulle hämtas? Vigseln skulle äga rum sju timmar senare, ”kl 6 e.m.”

Elin blev så småningom legendarisk källarmästarfru på Stadskällaren i Kungälv. Hon och hennes man var konstnärsmecenater och stöttade bland andra Gösta Sandels och Birger Simonsson. Det var Elin som tog hand om Almas och Anders bröllopsvagn klädd med vitt siden och placerade den i stadskällarens trädgård. Elin är omskriven bland annat i boken *Kungälv Stad i utveckling* (Kerstin och Harry Berg), *Konstliv kring det unga seklet* (Ingrid Simonsson) samt i min egen bok *Kvinnoled och Mannamod*. Elin och Oscar Olsson fick två söner.

Poa (Victoria) gifte in sig i en annan legendarisk Kungälvfamilj. Rådman Zetterlöf hade en son, Gustaf, som hon gifte sig med. Han var direktör på ett oljebolag, Standard Oil/ Pratts som från 1934 bytte namn till Esso. Familjen bodde i Zetterlöfska huset, idag Kungälvs äldsta hus och kulturminnesmärkt. Poa och hennes man fick en son och två döttrar.

Alma och hennes syster Hilda flyttade så småningom från Torpa. Deras mamma Albertina dog 1908 (71 år) och pappa Carl 1913 (90 år). Det är min gissning att Alma och Hilda hjälptes åt att ta hand om fadern fram till hans bortgång och därefter flyttade de. Almas syster Hilda flyttade till systerdottern Olga, hennes man och nio barn i Lysekil. Jag har aldrig hört min pappa prata om sin ”gamlamoster” Hilda men mina kusiner kom ihåg henne. En amper dam som inte tyckte om barn! Det måste ha varit bekymmersamt för båda parter. Det sägs emellertid att hon var till nytta genom att ekonomiskt hjälpa den barnrika familjen att bygga huset där alla barnen växte upp. Det var för övrigt Hilda som sägs ha haft en friare vid namn Lyckholm.

Alma flyttade till dottern Elin på Stadskällaren i Kungälv och fick under årtionden sitt hem där. Hon överlevde sin man med 58 år och dog 1940.

Anders och Alma fick totalt 15 barnbarn, varav 14 nådde vuxen ålder, och 32 barnbarns barn.

Avslutande reflektioner

Det har först och främst varit roligt att skriva den här biografien över en fascinerande person vars DNA finns i inte alltför utspädd form (någonstans mellan 5 – 15 %) hos minst 100 personer. Jag

känner inte tillräckligt många personligen i min stora släkt men nog måste Malmstens oförvägenhet, duglighet, dristighet, yvighet, gränslöshet, hantverksskicklighet, entreprenörskap och smak för det påkostade i livet finnas lite varstans.

Den som är besviken över att jag inte dykt djupare i den del av konkursen som rör Brattens Badhus AB vill jag säga att det är jag också. Framför allt skulle jag gärna velat ha sett en förteckning över dem som tecknat aktier. Här finns utrymme för fortsatt forskning. Jag hittar en anteckning i mitt arbetsmaterial som kan vara vägledande: *Sävedals häradsrätts arkiv, volym F IV, mapp nr 5, byggmästare A Malmsten konkurs.*

Den uppmärksamma läsaren kanske har märkt att jag använder två olika stavningar när det gäller Almas föräldrahem, ömsom Frändtorp och Fräntorp. Jag kunde ha valt att genomgående ha den nutida stavningen men blir ibland så inspirerad av den tidiga stavningen att jag vill ha med båda.

Likaså skriver jag ibland Landala Herrgård och ibland Landala Herregård. Det återspeglar samma förvirring som rådde vid tiden.

Tack till många

Tack till Google! Riksarkivet Göteborg IRL och på nätet!

Tack till Facebook-gruppen Det gamla Göteborg – så generösa och hjälpsamma personer som jag har mött där! Jag nämner särskilt Rustan Gandvik, Stefan Bergsten, Roger Andersson, Ingela Sahlström, Anna Jolfors, Ulf Härstedt och Henrik Algotsson. Dessutom den person som presenterat det bästa fotot av Kungsportsavenyn 21 och vars namn jag inte hittar.

Tack till Peter Andersson, Styrö Sockens Hembygdsförening för stort tankeutbyte.

Tack till Staffan Sedenmalm, författare av boken Vasastaden – Lorensberg och som hjälpt mig mycket.

Tack till kusinerna Birgit Bengtsson, Bertil Josefson, Per Odenhall, Sven Bastholm samt min syssling Birgitta Bonge!

Och tack till Ivar Krepp, min sambo, som visualiserat Landala Herrgård utifrån angivelserna i brandförsäkringsbrevet och till Catrine Arvidsson som har hjälpt till att förstå hur de skulle läsas.

Stockholm i januari 2024

Christina Järås